

הקדמה למסכת סוכה

☒ חודש תשרי בכלל וחג הסוכות בפרט משופעים במצוות רבות, ומטעם זה מכונה חודש זה "ירח האתנים" (מלכים א פרק ח פסוק ב). איתן מלשון: חוזק, משום שהוא תקיף [-חזק] ומרובה במצוות (ראש השנה דף יא עמוד א).

☒ **בפרשת אמור** (פרק כג פסוקים לג-מג. נקראת גם 'פרשת המועדים' לפי שבה מוזכרים כל המועדים), **אנו קוראים על מצות סוכה, ארבעה מינים ואיסור עשיית מלאכה:**

"וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר **בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'**: ביזם הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו: שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביזם השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' **עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו:** אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביזמו: מלבד שבתת ה' ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבותיכם אשר תתנו לה': אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביזם הראשון שבתון וביזם השמיני שבתון: **ולקחתם לכם ביזם הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל** ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים: וסגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדורתיכם בחדש השביעי תחגו אתו: בפסל תשבו שבעת ימים כל האזרח ב'ישראל ישבו בפסל: למען ידעו דורתיכם כי בפסל הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם".

☒ **בפרשת ראה** (פרק טז פסוק יג-יז) **אנו קוראים על מצות השמחה בחג הסוכות וענין העליה לרגל:**

"חג הפסל תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקרבך: **ושמחת בנחך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך** והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך **והיית אך שמח: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר** בחג המצות ובחג השבועות ובחג הפסל ולא יראה את פני ה' ריקם: איש כמתנת ידו כפרפת ה' אלהיך אשר נתן לך".

רקע למצות סוכה

כשהיו עם ישראל במדבר הושיבם הקב"ה בסוכות. ובגמרא (סוכה דף יא עמוד ב) נחלקו התנאים באיזה סוכות מדובר. רבי אליעזר אומר: עשה הקב"ה לעם ישראל סוכות של "ענני כבוד", דהיינו, שבעה עננים הקיפום מכל צד, שמרו והגיני עליהם מפני סכנות המדבר, ואף הנעימו להם את הדרך. רבי עקיבא אומר: הקב"ה עשה לעם ישראל סוכות ממש, כדרך הולכי דרכים שעושים לעצמם סוכות להגנה מפני מזג האויר.

זהו שנאמר בתורה: **"בפסל תשבו שבעת ימים** כל האזרח ב'ישראל ישבו בפסל: **למען ידעו דורתיכם כי בפסל הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים"**. כלומר, אנו יושבים בסוכה זכר לאותם ענני כבוד לדעת רבי אליעזר, או לדעת רבי עקיבא זכר לסוכות ממש שהיו לעם ישראל במדבר.

מסכת סוכה

במסכת סוכה חמישה פרקים, והיא עוסקת בבירור המצוות השונות הנוהגות בחג הסוכות, וכפי שיתבאר.

<u>פרק ראשון:</u>	<u>פרק שני:</u>	<u>פרק שלישי:</u>	<u>פרק רביעי:</u>	<u>פרק חמישי:</u>
סוכה שהיא גבוהה	הישן תחת המיטה	לולב הגזול	לולב וערבה	החליל

☐ **פרק ראשון** [סוכה שהיא גבוהה] **עוסק** במצות עשיית הסוכה ובכשרות הסוכה.

☐ **פרק שני** [הישן תחת המיטה] **עוסק** בכשרות הסוכה ובמצות הישיבה בסוכה.

☐ **פרק שלישי** [לולב הגזול] **עוסק** במצות ארבעת המינים, ומתבארים בו הפרטים הנצרכים לכשרות כל מין ומין מארבעת המינים, וכיצד מצות נטילתם. וכיון שהם ניטלים בשעת אמירת ההלל, יתבארו בו גם דיני הלל.

☐ **פרק רביעי** [לולב וערבה] **עוסק** בכיצד קיימו מצות לולב במקדש, במצות ערבה שהיו מקיפים בהן את המזבח, ובמצות ניסוך המים על המזבח. עוד מתבארים בו חיוב השמחה בחג הסוכות, אמירת ההלל בסוכות ובשמיני עצרת.

☐ **פרק חמישי** [החליל] **עוסק** בענין שמחת בית השואבה במקדש, בסדר הקרבת קרבנות חג הסוכות ושמיני עצרת, ובפרטים נוספים הקשורים לעבודה במקדש בחג הסוכות.

☐ **כתב באגרת רב שרירא גאון** שמסכת סוכה נסדרה לאחר מסכת יומא [העוסקת בענייני יום הכיפורים], משום שחג הסוכות הוא לאחר יום הכיפורים.

ביאור מסכת סוכה

פרק א / הקדמה:

פרק ראשון במסכת סוכה, הנקרא "סוכה שהיא גבוהה", עוסק במצות עשיית הסוכה ובכשרות הסוכה.

משנה א / הקדמה:

משנתנו עוסקת בשני עניינים: א. איזו סוכה כשירה ואיזו סוכה פסולה. ב. האם הסוכה צריכה להיעשות גם לשם חג.

לשון המשנה:

"סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה – פסולה, רבי יהודה מכשיר. ושאונה גבוהה עשרה טפחים, ושאין לה שלוש דפנות, ושחמתה מרובה מצילתה – פסולה. סוכה ישנה - בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. ואיזו היא סוכה ישנה? כל שעשאה קודם לחג שלושים יום. אבל אם עשאה לשם חג, אפילו מתחילת השנה – כשרה".

ביאור המשנה:

חלק א

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה – פסולה = סוכה שיש מהקרקע שלה ועד הסכך יותר מ-20 אמה [אמה = חצי מטר. 20 אמה = 10 מטר], פסולה. ומדוע?

נאמר בפסוק: "בסוכות תשבו שבעת ימים", ואמרו חז"ל שכל שבעת הימים צריך לצאת מדירת קבע ולשבת בדירת עראי. סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, אי אפשר לבנותה בצורה עראית, אלא צריך לעשות את הדפנות שלה חזקות, וכשהדפנות חזקות זה הופך להיות דירת קבע, ולכן היא פסולה.

רבי יהודה מכשיר = רבי יהודה חולק על תנא קמא ואומר שסוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה – כשרה, מכיון שלדעתו הסוכה כן צריכה להיות דירת קבע, ואין הלכה כרבי יהודה.

ושאונה גבוהה עשרה טפחים = סוכה שהגובה שלה הוא פחות מעשרה טפחים [טפח = 8 ס"מ. 10 טפחים = 80 ס"מ] – פסולה, והטעם, מכיון שאדם לא יכול לגור בדירה כזאת נמוכה.

ושאין לה שלוש דפנות = סוכה שיש לה פחות משלוש דפנות – פסולה, והטעם, המילה "סוכות" נאמרה בפסוק (ויקרא כג, מב-מג) שלושה פעמים: "בַּסֹּכֹת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ: לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵּיכֶם כִּי בַּסֹּכֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", ומכאן למדו חכמים שצריך שלוש דפנות לסוכה [ואפשר שהדופן השלישית תהיה רק טפח].

ושחמתה מרובה מצילתה – פסולה = סוכה שהשמש שבה מרובה יותר מהצל – פסולה, והטעם, עיקר הסוכה הוא הסכך, שעל שמו נקראת "סוכה", ואם אינו סוכך [=עושה צל] כראוי - כל הסוכה פסולה.

חלק ב

סוכה ישנה - בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין = סוכה ישנה, לדעת בית שמאי היא פסולה, ולדעת בית הלל היא כשרה.

ואיזו היא סוכה ישנה? כל שעשאה קודם לחג שלושים יום = ומהי "סוכה ישנה"? אם בנה אותה שלושים יום לפני חג הסוכות, ולא התכוון לבנות אותה לשם סוכה, אלא בנה אותה סתם ללא שום כוונה.

הטעם של בית שמאי הוא, נאמר בפסוק: "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים", והם לומדים מזה שצריך שהסוכה תיעשה לשם החג, אבל אם היא נעשתה שלא לשם החג, וכגון שנבנתה שלושים יום קודם החג, היא פסולה. הטעם של בית הלל הוא, שאין צורך שהסוכה תיעשה לשם החג, ואפילו אם בנה אותה סתם היא כשירה.

אבל אם עשאה לשם חג, אפילו מתחילת השנה – כשרה = אבל אם בנה את הסוכה לשם חג הסוכות, אפילו אם בנה אותה שנה לפני החג, וכגון שבנה אותה מיד אחרי חג הסוכות של שנה שעברה, במקרה כזה גם בית שמאי יודו שהיא כשירה, מכיון שבונה אותה לשם החג.

כמו כן, אם בנה את הסוכה לא לשם חג בתוך שלושים יום שקודם חג הסוכות - היא כשירה גם לדעת בית שמאי שאמרו שצריך לבנותה לשם החג. ומדוע? מכיון ששלושים יום קודם החג לומדים את הלכות החג, ובוודאי שהבונה סוכה בתוך שלושים יום קודם החג, מתכוון לבנותה לשם החג.

להלן טבלת סיכום:

סוכה ישנה	עשאה קודם לחג 30 יום שלא לשם סוכה	עשאה קודם לחג 30 יום ואפילו מתחילת השנה לשם סוכה	עשאה בתוך 30 יום לחג שלא לשם סוכה
בית שמאי	פוסלין, מכיון שאינה עשויה לשם חג, ונאמר "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" – סוכה העשויה לשם חג	מכשירין, מכיון שבנה אותה לשם חג ואינה "סוכה ישנה"	מכשירין, מכיון ש-30 יום קודם החג לומדים את הלכות החג, זה נחשב שהוא בונה אותה לשם חג אפילו אם אינו מתכוון לכך, ואינה "סוכה ישנה"
בית הלל	מכשירין, מכיון שאין צורך שהסוכה תהיה בנויה לשם חג	מכשירין, דעתם שלא צריך לבנות לשם חג, וברור שאם בנה לשם חג שהסוכה תהיה כשרה	מכשירין, מכיון שאין צורך שהסוכה תהיה בנויה לשם חג

משנה ב / הקדמה:

משנתנו דנה באיזה מקרים נפסלת סוכה שתחת סוכה אחרת.

לשון המשנה:

"העושה סוכתו תחת האילן - כאילו עשאה בתוך הבית. סוכה על גבי סוכה - העליונה כשרה, והתחתונה פסולה. רבי יהודה אומר, אם אין דירין בעליונה - התחתונה כשרה".

ביאור המשנה:

העושה סוכתו תחת האילן - כאילו עשאה בתוך הבית = אדם שעשה סוכה תחת האילן וענפי האילן סוככים על הסכך של הסוכה, זה נחשב שהוא בנה סוכה בתוך הבית תחת התקרה, וזו סוכה פסולה. **והטעם,** מכיון שענפי האילן הסוככים על גבי הסכך של הסוכה פסולים לסכך **מפני** שהם מחוברים לקרקע, לכן הם פסולים את כל הסוכה.

סוכה על גבי סוכה = סוכה תחתונה שהסכך שלה משמש כרצפה לסוכה העליונה.

העליונה כשרה והתחתונה פסולה = תנא קמא סובר, שהסוכה העליונה כשרה, מכיון שהיא בנויה לפי הדין. והסוכה התחתונה פסולה, מכיון שנאמר בפסוק "בסוכות תשב", ולא בסוכה שמעליה יש עוד סוכה.

רבי יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה = רבי יהודה חולק ואומר, שאם הסוכה העליונה ראויה לדירה בדוחק, וכגון שהסכך של הסוכה התחתונה עומד בקושי, אז הסוכה התחתונה כשרה בסכך הסוכה העליונה, ותנא קמא סובר שהתחתונה פסולה משום סוכה שתחת סוכה, ורק בדין הזה הם חולקים.

אבל אם הסכך של התחתונה לא יכול להחזיק את הסוכה העליונה, גם תנא קמא וגם רבי יהודה מודים שהסוכה העליונה פסולה והתחתונה כשרה, שהרי זה לא סוכה שתחת סוכה, ובתנאי שגובה שתי הסוכות לא יהיה יותר מ-20 אמה.

כמו כן, אם הסכך של התחתונה יכול להחזיק את הסוכה העליונה, שניהם מודים שהסוכה התחתונה פסולה, מכיון שלסוכה התחתונה אין סכך כשר, שהרי מעליה יש עוד סוכה.

ורק במקרה שגג הסוכה התחתונה יכול לסבול בדוחק את הסוכה העליונה הם חולקים. תנא קמא אומר שזה נחשב לסוכה שתחת סוכה ולכן התחתונה פסולה. ורבי יהודה אומר, מכיון שהסוכה העליונה ראויה לדירה בדוחק זה לא נחשב לסוכה התחתונה שהיא סוכה שתחת סוכה, והיא כשרה בסכך הסוכה העליונה וכו"ל, ואין הלכה כרבי יהודה.

להלן טבלת סיכום:

סוכה על גבי סוכה	גג הסוכה התחתונה אינו יכול לסבול את הסוכה העליונה	גג הסוכה התחתונה יכול לסבול את הסוכה העליונה	גג הסוכה התחתונה יכול לסבול את הסוכה העליונה
תנא קמא	הסוכה התחתונה כשרה בסכך הסוכה העליונה, כי זה נחשב לסוכה אחת, ובתנאי שגובה שתי הסוכות לא יהיה מעל עשרים אמה	הסוכה התחתונה פסולה, מכיון שלסוכה התחתונה אין סכך כשר, שהרי מעליה יש עוד סוכה	זה נחשב לסוכה התחתונה שהיא סוכה שתחת סוכה ולכן היא פסולה
רבי יהודה			מכיון שהסוכה העליונה ראויה לדירה בדוחק זה לא נחשב לסוכה התחתונה שהיא סוכה שתחת סוכה, והיא כשרה בסכך הסוכה העליונה, ואין הלכה כרבי יהודה

משנה ג / הקדמה:

המשנה מבארת שסדין פוסל את הסוכה, או שהסוכה כשרה אך היושב תחת הסדין לא יצא ידי חובה, ומביאה אופן שאפשר לשבת תחת הסדין.

לשון המשנה:

"פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, או שפירס על גבי הקינוף – פסולה. אבל פורס הוא על גבי נקליטי המיטה".

ביאור המשנה:

פירס עליה סדין מפני החמה = אם פרס על הסכך סדין כדי שלא יהיה שמש בסוכה.
או תחתיה מפני הנשר = או שפרס סדיו תחת הסכך כדי שהעלים הנושרים מהסכך לא יפלו על השולחן [נשר מלשון נשירה].

או שפירס על גבי הקינוף – פסולה = קינוף הוא ארבעה עמודים בארבע קצוות המיטה, ועל העמודים האלו יש מוטות או חבלים, והוא פרס סדין על העמודים האלו והכניס את ה'קינוף' לתוך הסוכה.
הדין בכל המקרים הנ"ל שהסוכה פסולה. והטעם: כשפורס סדין מעל הסכך מפני החמה או מתחת לסכך מפני הנשר, הסוכה פסולה, מכיון שסדין הוא דבר שמקבל טומאה, וכל דבר המקבל טומאה פסול לסכך.
וכשפורס סדין על הקינוף ויושב בתוכו בתוך הסוכה הוא לא יוצא ידי חובה, מכיון שהסדין שפרוס על הקינוף נחשב לאוהל שמפסיק בין מי שיושב בתוך הקינוף לבין הסוכה.

אבל פורס הוא על גבי נקליטי המיטה = נקליטי המיטה הם שני עמודים באמצע המיטה, אחד בראשה ואחד בסופה, ועליהם יש מוט או חבל, וכשפורסים סדין על המוט או החבל הוא יורד בצורה משופעת, ואין למעלה ברוחב שלו טפח, ולכן אינו נחשב כאוהל לבטל את הסכך שמעליו, ולכן יהיה מותר לפרוס סדין על נקליטי המיטה ולשבת בתוכו.

משנה ד / הקדמה:

המשנה עוסקת מה הדין במקרה שסיכך בענפים המחברים לקרקע, ומה הדין שקצצן, ומביאה כלל מהו סכך פסול ומהו סכך כשר.

לשון המשנה:

"הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום, וסיכך על גבה – פסולה. ואם היה סיכך הרבה מהן, או שקצצן – כשרה. זה הכלל: כל שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ – אין מסככים בו, וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ – מסככין בו".

ביאור המשנה:

הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום, וסיכך על גבה – פסולה = אם הגביה את הגפן או את הדלעת או את הקיסום [עשב שמתפשט כגפן] על הסוכה. כלומר, שסיכך מעל סכך הסוכה בגפן או בדלעת או בקיסום, הסוכה פסולה, מכיון שסיכך גם בדבר המחובר לקרקע, ודבר המחובר לקרקע פסול לסכך.
ואם היה סיכך הרבה מהן = אם הסכך הכשר היה הרבה יותר מהגפן או מהדלעת או מהקיסום, ועירבב את הסכך המחובר שהוא פסול עם הסכך הכשר.

או שקצצן – כשרה = או שחתך את הענפים המחברים אחרי שסיכך בהם, הסוכה כשרה. והטעם: במקרה שהסכך הכשר הרבה יותר הטעם הוא מכיון שהסכך הפסול מתבטל ברוב הסכך הכשר. ובמקרה שקצץ הטעם הוא שעכשיו הסכך כבר לא מחובר לקרקע.

אמנם, אם חותך את הענפים המחברים, צריך בנוסף לזה **גם להגביה** כל ענף שהיה מחובר. ומדוע? מכיון שבזמן בניית הסוכה היא צריכה להיות כשרה ולא שבשעת בנייתה תהיה פסולה ורק אחר כך הוא מכשיר אותה, וכשמגביה את הענפים שהיו מחברים זה נחשב שעכשיו הוא מסכך בפעם הראשונה עם סכך כשר.
זה הכלל: כל שהוא מקבל טומאה = כל דבר שהוא מקבל טומאה, כמו: כלים, בגדים.

ואין גידולו מן הארץ = ודבר שאינו גדל בארץ ואף על פי שאינו מקבל טומאה, כמו: עור של בהמה.
אין מסככים בו = הוא פסול לסכך. כלומר, בשביל שהסכך יהיה פסול צריך תנאי אחד: או שיהיה מקבל טומאה או שאין גידולו מן הארץ.

וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ – מסכנין בו = אבל דבר שאינו מקבל טומאה וגם גידולו מן הארץ, רק הוא כשר לסכך. כלומר, בשביל שהסכך יהיה כשר צריך שני תנאים: גם שאינו מקבל טומאה וגם שגידולו מן הארץ.

משנה ה / הקדמה:

משנתנו מביאה דברים שאינם פסולים לסכך מצד עצמם אלא רק בגלל צורתם ואופן הנחתם.

לשון המשנה:

"חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין – אין מסכנין בהן. וכולן שהתירן כשרות. וכולן כשרות לדפנות".

ביאור המשנה:

חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין – אין מסכנין בהן = חבילות של קש או של עצים או של זרדים [ענפים רכים], פסולים לסכך כשהן חבילות קשורות.

והטעם, פעמים שאדם בא מהשדה וחבילת הקש או העצים או הזרדים על כתיפו והוא מניחה על הסוכה כדי שתתייבש, ואחר כך מחליט להשאיר אותה שם שתהיה סכך לסוכה, וזה פסול שהרי מתחילה לא הניח את החבילה לשם סוכה אלא רק כדי לייבש, וזה "תעשה ולא מן העשוי", כלומר שצריך לעשות את הסכך לשם סכך ולא שיהיה עשוי לשם דבר אחר ואחר כך להחליט שישמש גם כסכך.

ומטעם זה גזרו חכמים, שגם לכתחילה לא מסככים בחבילות של קש או עצים או זרדים, ואפילו שמניחים אותם לשם סכך ולא כדי לייבש.

וכולן שהתירן כשרות = אמנם אם התיר [פתח את הקשר] את החבילות, אפילו שהתיר את הקשר אחרי שהניחם על הסוכה, כשרות חבילות אלו לסכך, מכיון שכשפתח את הקשר זה נקרא שעשה מעשה לשם סכך, ואין כאן בעיה של "תעשה ולא מן העשוי".

וכולן כשרות לדפנות = כל הדברים שפסולים לסכך, כמו: דבר המחבר לקרקע, דבר שאין גידולו מן הארץ, דבר המקבל טומאה, חבילות של קש או עצים או זרדים, כל אלו כשרים לשמש כדפנות הסוכה. והטעם, מכיון שעיקר הסוכה הוא הסכך ולא הדפנות [ולכן נקראה 'סוכה' על שם הסכך], וכל מה שלמדנו בעניין כשרות הסוכה זה רק לגבי הסכך ולא הדפנות.

משנה ו / הקדמה:

משנתנו דנה אם נסרים של עץ כשרים לסכך בהם.

לשון המשנה:

"מסכנין בנסרים, דברי רבי יהודה, ורבי מאיר אוסר. נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים – כשרה, ובלבד שלא יישן תחתיו".

ביאור המשנה:

מסכנין בנסרים, דברי רבי יהודה, ורבי מאיר אוסר = רבי יהודה אומר שמותר לסכך את הסוכה עם לוחות עץ [הנקראים בלשון המשנה 'נסר'], אך רבי מאיר חולק עליו ואומר שאסור לסכך בהם.

בגמרא מבואר, שבנסרים הרחבים ארבעה טפחים שניהם מודים שפסולים לסכך, מכיון שהם דומים לתקרת הבית, וחוששים שמא יאמר האדם: 'מה ההבדל בין נסרים אלו לבין תקרת הבית', שהרי הסכך של הנסרים הרחבים ארבעה טפחים דומה הוא לתקרה, ולכן אסור לסכך בהם, וזה נקרא 'גזירת תקרה'.

ובנסרים הרחבים פחות משלושה טפחים שניהם מודים שכשרים לסכך, שהרי אינם רחבים הרבה ואין לחשוש ל'גזירת תקרה'.

המחלוקת ביניהם היא במקרה שהנסר רחב משלושה טפחים ועד ארבעה טפחים, שרבי יהודה סובר, שמכיון שאינו רחב ד' טפחים אינו דומה לתקרה ואפשר לסכך בו, ולא חוששים לגזירת תקרה'. אך רבי מאיר סובר, מכיון שהנסר רחב שלושה טפחים הוא יצא מתורת 'לבוד' [שהרי אם היה מקום ריק במקום הנסר לא אומרים 'לבוד' מכיון שרק פחות משלושה טפחים נקרא 'לבוד'] לכן חוששים לגזירת תקרה' שהרי הוא רחב יותר משלושה טפחים, ולכן הוא פסול לסכך. והלכה כרבי יהודה.

נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים – כשרה = אם הניח על הסוכה נסר ברוחב ארבעה טפחים, וכגון שהניחו בצד הסוכה – הסוכה כשרה, שכן גם סכך פסול כשהוא מונח בצד הסוכה הוא פסול רק אם הוא רחב ארבע אמות, אבל אם הוא רחב פחות מארבע אמות אנו אומרים שהוא (הסכך הפסול) המשך של דופן הסוכה ["דופן עקומה"]. **ובלבד שלא יישן תחתיו =** אך צריך להזהר לא לישון תחת הנסר הזה, מכיון שאסור לישון אפילו שנת עראי מחוץ לסוכה, ומכיון שהמקום שתחת הנסר הוא כביכול לא חלק מהסוכה, לכן אסור לישון תחתיו. אבל לאכול ולשתות תחת הנסר מותר, מכיון שמותר לאכול ולשתות עראי מחוץ לסוכה [כמובא בפרק ב משנה ד: "אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה"], ולכן הזכירה המשנה רק שלא יישן תחתיו.

משנה ז / הקדמה:

משנתנו מבארת כיצד ניתן להכשיר את תקרת הבית לסיכוך.

לשון המשנה:

"תקרה שאין עליה מעזיבה, רבי יהודה אומר, בית שמאי אומרים, מפקפק ונוטל אחת מבינתים. ובית הלל אומרים, מפקפק או נוטל אחת מבינתים. רבי מאיר אומר: נוטל אחת מבינתים ואינו מפקפק".

ביאור המשנה:

תקרה שאין עליה מעזיבה = תקרת הבית שעשויה מנסרים או מקורות ואין עליה מעזיבה [=טיט שהיו מניחים על הנסרים או הקורות כדי לחזק אותם]. ומדובר בנסרים שאינם רחבים ארבעה טפחים, שהרי למדנו במשנה ה' שנסר הרחב ארבעה טפחים פסול לסכך.

בתקרה זו יש שתי בעיות הלכתיות: א. הנסרים שבה לא הונחו לשם סוכה אלא לשם הבית, וזה "תעשה ולא מן העשוי". ב. צריך לעשות מעשה שיבטל את התקרה. ולכן באים רבי יהודה ורבי מאיר ואומרים כיצד ניתן לפתור את הבעיות האלו:

רבי יהודה אומר, בית שמאי אומרים, מפקפק ונוטל אחת מבינתים = רבי יהודה אומר שנחלקו בזה בית הלל ובית שמאי. בית שמאי אומרים שצריך לעשות שני דברים:

א. לפקפק. כלומר, לנענע את כל הנסרים. בכך פותרים את הבעיה של "תעשה ולא מן העשוי", כי ברגע שהוא מרים את הנסרים הוא מניח אותם מחדש לשם סוכה.

ב. צריך גם להוציא נסר אחד מבין כל שני נסרים ולהניח במקומו סכך כשר, ובכך מבטלים את התקרה. שכן לפי בית שמאי הפקפוק מועיל רק "תעשה ולא מן העשוי" אבל לא לביטול התקרה, ולכן צריכים גם להוציא נסר אחד מבין כל שניים ולהניח סכך כשר כדי לבטל את התקרה.

ובית הלל אומרים, מפקפק או נוטל אחת מבינתים = ובית הלל אומרים שלא צריך לעשות את שני הדברים ביחד, אלא או שינענע את הנסרים, או שיטול נסר אחד מבין כל שני נסרים.

שלדעת בית הלל צריך לעשות מעשה כדי שלא יהיה בעיה של "תעשה ולא מן העשוי", ואותו מעשה מועיל גם לביטול התקרה.

רבי מאיר אומר: נוטל אחת מבינתים ואינו מפקפק = לדעת רבי מאיר, בית הלל ובית שמאי לא נחלקו האם צריך ליטול נסר אחד מבין כל שניים, אלא הוא סובר שלפי שניהם צריך ליטול נסר אחד מבין כל שניים ולהניח במקומו סכך כשר.

שכן רבי מאיר סובר שמעשה הפקפוק לבד אינו מועיל גם לדעת בית הלל [ולא כמו רבי יהודה שאמר שבית הלל אומרים שמספיק רק לפקפק], ולכן צריך ליטול נסר אחד כדי לבטל את התקרה, ומכיון שבכך מקיים "תעשה ולא מן העשוי" לא צריך עוד לפקפק [רבי מאיר הולך לשיטתו במשנה ה' שלא מסככים בנסרים משום 'גזירת תקרה']. והלכה כרבי יהודה שאמר משום בית הלל [שצריך או לפקפק או ליטול אחד מבינתים].

משנה ח / הקדמה:

משנתנו דנה בסוכה המקורה בסכך פסול עם סכך כשר, ומבארת באיזה אופן היא כשירה.

לשון המשנה:

"המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המיטה, אם יש ריוח ביניהן כמותן – כשרה. החוטט בגדיש לעשות בו סוכה – אינה סוכה".

ביאור המשנה:

המקרה סוכתו בשפודין = אם עשה תקרה בסוכתו משיפודים של מתכת ועליהם הניח את הסכך.

או בארוכות המיטה = או שעשה תקרה מהמוטות הארוכים של המיטה הנמצאים בשני צידי האורך שלה.

הטעם שפסולים: השיפודים משום שאינם גדלים בקרקע. וארוכות המיטה משום שהם נחשבים כמו המיטה עצמה שאי אפשר לסכך בה מכיון שהיא מקבלת טומאה.

אם יש ריוח ביניהן כמותן – כשרה = אם בין שיפוד לשיפוד או בין ארוכה לארוכה יש רווח ברוחב השיפוד או ה'ארוכה' עצמה, והוא ממלא את הרווח בסכך כשר – הסוכה כשרה.

והטעם, משום שכשמניח סכך כשר ברווח נמצא שהסכך הכשר מרובה על הסכך הפסול [ולכן יש שביארו שהרווח שבין שיפוד לשיפוד או בין הארוכות גדול יותר מרוחב השיפוד או הארוכה עצמה ואז הסכך שמניח ברווח הוא הרבה יותר מהשיפוד או הארוכה שהם הסכך הפסול].

החוטט בגדיש לעשות בו סוכה – אינה סוכה = אם הוציא את התבן שבגדיש מלמטה, ויצר חלל כשיעור סוכה כשרה [יש בה לפחות עשרה טפחים], זה לא נחשב סוכה, מכיון שהסכך עשוי מאליו, שנעשה מעצמו כשהוציא את התבן, והתורה אמרה "תעשה ולא מן העשוי". כלומר, שצריך לעשות מעשה בסכך עצמו ולא שיהיה הסכך נעשה מאליו.

משנה ט / הקדמה:

משנה זו דנה בדפנות הסוכה שאינן מגיעות עד לקרקע או עד לסכך, וכן מה הדין בסכך הרחוק מן הדופן.

לשון המשנה:

"המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם גבוהה מן הארץ שלושה טפחים – פסולה. מלמטה למעלה, אם גבוהה מן הארץ עשרה טפחים – כשרה. רבי יוסי אומר, כשם שמלמטה למעלה עשרה טפחים, כך מלמעלה למטה עשרה טפחים. הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלושה טפחים – פסולה".

ביאור המשנה:

המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם גבוהה מן הארץ שלושה טפחים – פסולה = אם עשה את הדפנות מלמעלה סמוך לסכך כלפי מטה, ולא הגיע עם הדפנות עד הקרקע, אם יש מהקרקע ועד הדפנות מרחק של ג' טפחים – הסוכה

פסולה, מכיון שבגובה של ג' טפחים גדי יכול לעבור וזה לא נקרא 'מחיצה' [אפילו אם המחיצה עצמה יש בה גובה של עשרה טפחים].

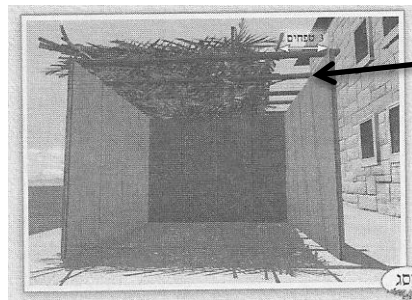
אמנם, אם יש מהקרקע ועד הדפנות פחות מג' טפחים, הסוכה כשרה, מכיון שפחות מג' טפחים זה נחשב 'לבוד' [נחשב שמחובר לקרקע ואפילו שרחוק מהקרקע].

מלמטה למעלה, אם גבוהה מן הארץ עשרה טפחים – כשרה = אם עשה את הדפנות מלמטה סמוך לקרקע כלפי מעלה, ולא הגיע עם הדפנות עד הסכך [ואפילו שהן רחוקות מן הסכך הרבה], אם הדפנות גבוהות עשרה טפחים – הסוכה כשרה, מכיון שגובה מחיצה כשרה הוא עשרה טפחים [ועל המרחק שיש עד הסכך אומרים 'גוד אסיק מחיצתא', כלומר, שמחשיבים את הדופן כאילו היא ממשיכה ועולה עד הסכך].

רבי יוסי אומר, כשם שמלמטה למעלה עשרה טפחים, כך מלמעלה למטה עשרה טפחים = רבי יוסי חולק על תנא קמא ואומר, כמו שבדין של 'מלמטה למעלה' צריך שגובה הדפנות יהיה עשרה טפחים, ואין בעיה בכך שאינן מגיעות עד הסכך, כך בדין של 'מלמעלה למטה' צריך שגובה הדפנות יהיה עשרה טפחים, ואפילו אם הן רחוקות מהקרקע יותר מג' טפחים – הסוכה כשרה.

הטעם של רבי יוסי הוא, שהוא סובר שמחיצה תלויה [=שאינה מגיעה עד הקרקע] שגובהה עשרה טפחים נחשבת מחיצה והיא דופן כשרה. ואין הלכה כרבי יוסי.

הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלושה טפחים – פסולה = אם הניח את הסכך אך השאיר אוויר [רווח] של ג' טפחים

ולא הניח בו סכך, הסוכה פסולה, מכיון שאם יש אוויר [מקום ריק ללא סכך] בצד הסוכה ברוחב של ג' טפחים זה פוסל את הסוכה. [הדפנות צריכות להיות צמודות לסכך, וכשיש רווח זה נחשב הפסק וכאילו אין דופן באותו צד, ואם היו בה ג' דפנות עכשיו חסרה הדופן השלישית והסוכה פסולה].

משנה י / הקדמה:

משנתנו מלמדת שסכך פסול פוסל רק בארבע אמות.

לשון המשנה:

"בית שנפחת וסיכך על גביו, אם יש מן הכותל לסיכוך ארבע אמות – פסולה. וכן חצר שהיא מוקפת אכסדרה. סוכה גדולה, שהקיפה בדבר שאין מסככים בו, אם יש תחתיו ארבע אמות – פסולה".

ביאור המשנה:

הקדמה

במשנה ט' למדנו שאם יש בין הסכך לדפנות אוויר של שלושה טפחים – הסוכה פסולה, במשנה זו נלמד שאם בין הסכך הכשר לדופן הסוכה יש הפסק של סכך פסול, הוא פוסל רק בארבע אמות, אבל בפחות מד' אמות – הסוכה כשרה, שרואים את הדופן כאילו היא עקומה, כלומר, שהסכך הפסול הוא כאילו המשך של הדופן. אמנם, אם יש סכך פסול באמצע הסוכה, הוא פוסל את הסוכה בארבעה טפחים בלבד. הדין שמכשירים את הסוכה על סמך הדופן העקומה הוא 'הלכה למשה מסיני'.

בית שנפחת וסיכך על גביו = בית שנפלה התקרה באמצע, ובאותו מקום שנפלה התקרה הניח סכך.

אם יש מן הכותל לסיכוך ארבע אמות – פסולה = אם יש מכותל הבית [שהוא עכשיו גם דופן הסוכה] ועד לסכך הכשר המונח באמצע מרחק של ארבע אמות – הסוכה פסולה, מכיון שאם יש מרחק של ארבע אמות מהדופן עד לסכך זה פוסל את הסוכה.

אמנם, אם המרחק מהדופן ועד לסכך הכשר הוא פחות מארבע אמות – הסוכה כשרה, מכיון שרואים את התקרה כאילו היא המשך של דופן הסוכה, וזה נקרא 'דופן עקומה'.

וכן חצר שהיא מוקפת אכסדרה = חצר הכוונה לרחבה שלפני הבתים, ופתח הבתים פונה אליה. ומהבתים יוצאת תקרה בולטת לתוך החצר, והיא נקראת 'אכסדרה', והניח סכך על הקצוות של האכסדרה, כך שיש סכך בכל האוויר שבאמצע החצר, וכותלי הבתים משמשים כדפנות הסוכה.

מכיון שהאכסדרה מפסיקה בין הדפנות לסכך, אם היא רחבה ארבעה טפחים – הסוכה פסולה, אך אם היא רחבה פחות מארבעה טפחים – הסוכה כשרה.

סוכה גדולה, שהקיפוח בדבר שאין מסככים בו = סוכה שיש באמצע שלה סכך כשר בגודל של לפחות שבעה על שבעה טפחים, ובין הסכך הכשר לדפנות הניחו דבר שפסול לסכך, כמו סדין המקבל טומאה.

אם יש תחתיו ארבע אמות – פסולה = אם מהדופן ועד הסכך הכשר יש מרחק של ארבע אמות – הסוכה פסולה, אבל אם המרחק הוא פחות מארבע אמות – הסוכה כשרה.

משנה יא / הקדמה:

משנתנו דנה בשני עניינים: א. סוכה שאין לה גג ודפנותיה משופעות עד למעלה. ב. סוגים שונים של מחצלות; אילו אינן מקבלות טומאה ואפשר לסכך בהן, ואילו מקבלות טומאה ואין לסכך בהן.

לשון המשנה:

"העושה סוכתו כמין צריף, או שסמכה לכותל – רבי אליעזר פוסל, מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין. מחצלת קנים גדולה, עשאה לשכיבה – מקבלת טומאה ואין מסככין בה, לסיכוך – מסככין בה ואינה מקבלת טומאה. רבי אליעזר אומר, אחת קטנה ואחת גדולה, עשאה לשכיבה – מקבלת טומאה ואין מסככין בה, לסיכוך – מסככין בה ואינה מקבלת טומאה".

ביאור המשנה:

חלק א

העושה סוכתו כמין צריף = אדם שבנה סוכה בצורת משולש, כזה: $\bigwedge$ והדפנות משמשות גם כסכך ונמצא שאין לה גג. או שסמכה לכותל = או שהיטה את הסכך על הכותל, והוא יורד בשיפוע עד לקרקע, כזה: $\bigwedge$

רבי אליעזר פוסל, מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין = רבי אליעזר פוסל, מכיון שאי אפשר להבדיל מהו הגג של הסוכה ומהו הדופן [וכל אוהל שאין מבדילים בו בין הגג לדופן אינו אוהל, אלא אם כן יש לו גג ברוחב טפח, כמובא במשנה ג']. וחכמים מכשירים את הסוכה, מכיון שהם סוברים שאפילו אם גג האוהל לא ניכר בכל זאת זה נחשב אוהל, והיא נחשבת סוכה גם בצורה כזו.

חלק ב

מחצלת קנים גדולה, עשאה לשכיבה – מקבלת טומאה ואין מסככין בה = מחצלת גדולה העשויה מקנים, אם עשאה בפירוש כדי לשכב עליה, היא נחשבת כלי ומקבלת טומאה ופסולה לסכך.

לסיכוך – מסככין בה ואינה מקבלת טומאה = אבל אם עשאה סתם, ובסתם היא עשויה לסכך, לכן אינה נחשבת כלי ואינה מקבלת טומאה וכשרה.

ובמחצלת קטנה דעת חכמים היא, שבסתם היא עשויה לשכיבה, ולכן נחשבת כלי ומקבלת טומאה ופסולה לסכך. אבל אם עשאה לסכך אינה נחשבת כלי ואינה מקבלת טומאה וכשרה.

רבי אליעזר אומר, אחת קטנה ואחת גדולה, עשאה לשכיבה – מקבלת טומאה ואין מסככין בה, לסיכוך – מסככין בה ואינה מקבלת טומאה = רבי אליעזר אומר שגם מחצלת גדולה בסתם עשויה לשכיבה, ולכן בין מחצלת קטנה

[העשויה לשכיבה גם לדעת חכמים] ובין מחצלת גדולה, אם עשאה סתם – ובסתם עשויה היא לשכיבה, לכן נחשבת כלי ומקבלת טומאה ופסולה לסכך, אבל אם עשאה לשם סכך אינה נחשבת כלי ואינה מקבלת טומאה וכשרה. ואין הלכה כרבי אליעזר.

להלן טבלת סיכום:

סוג המחצלת	חכמים	רבי אליעזר
מחצלת קנים קטנה	<p>בסתם – עשויה לשכיבה, ולכן נחשבת כלי ומקבלת טומאה ופסולה.</p> <p>אם עשאה לסכך אינה נחשבת כלי ואינה מקבלת טומאה וכשרה.</p>	<p>בסתם – מחצלת גדולה וקטנה שתיהן עשויות לשכיבה, לכן נחשבת כלי ומקבלת טומאה ופסולה.</p> <p>אם עשאה לסכך אינה נחשבת כלי ואינה מקבלת טומאה וכשרה.</p>
מחצלת קנים גדולה	<p>בסתם – עשויה לסכך, ולכן אינה נחשבת כלי ואינה מקבלת טומאה וכשרה.</p> <p>אם עשאה לשכיבה היא נחשבת כלי ומקבלת טומאה ופסולה.</p>	

פרק ב / הקדמה:

פרק שני במסכת סוכה, הנקרא "הישן תחת המיטה", עוסק בכשרות הסוכה ובמצות הישיבה בה.

משנה א / הקדמה:

משנתנו דנה באדם הישן תחת המיטה בסוכה, וכגון שאין מקום לכל בני הבית לישון בסוכה.

לשון המשנה:

"הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יהודה, נוהגין היינו, שהיינו ישנים תחת המיטה בפני הזקנים, ולא אמרו לנו דבר. אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המיטה, ואמר להן רבן גמליאל לזקנים: ראיתם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המיטה. ולפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו".

ביאור המשנה:

הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו = אדם שישן מתחת למיטה בתוך הסוכה, ומדובר שהמיטה בגובה עשרה טפחים [= 80 ס"מ], לא יצא ידי חובה, מכיון שהמיטה נחשבת לאוהל שמפסיק בין מי שישן תחתיה לבין הסוכה. [ישנו טעם נוסף והוא, שמכיון שהמיטה גבוהה עשרה טפחים שזה שיעור סוכה, זה נחשב לסוכה בתוך סוכה, ולכן הישן תחתיה לא יצא ידי חובתו].

אמר רבי יהודה, נוהגין היינו, שהיינו ישנים תחת המיטה בפני הזקנים, ולא אמרו לנו דבר = רבי יהודה חולק ואומר, שהישן תחת המיטה בסוכה יוצא ידי חובה, ומביא ראיה שהם היו ישנים תחת המיטה בפני החכמים, והחכמים לא אמרו להם כלום, ומכאן ראיה שאפשר לישון תחת המיטה בסוכה.

רבי יהודה הולך לשיטתו, שסוכה צריכה להיות דירת קבע, וכיון שהמיטה היא אהל עראי, שהרי מטלטלים אותה ממקום למקום, לכן אין אהל עראי בא ומבטל את הסוכה שהיא דירת קבע. ואין הלכה כרבי יהודה.

אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המיטה, ואמר להן רבן גמליאל לזקנים: ראיתם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המיטה = רבי שמעון

מביא מעשה אחר שממנו לומדים שהישן תחת המיטה בסוכה לא יוצא ידי חובה וכדעת תנא קמא:

מעשה בטבי העבד של רבן גמליאל שהיה מדקדק במצוות, והיה ישן תחת המיטה בסוכה, ואמר רבן גמליאל לזקנים: "ראיתם את טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה [שכן עבד חייב במצוות כמו אשה ופטור ממצוות עשה שהזן גרמא, וסוכה – מצות עשה שהזמן גרמא היא], לפיכך ישן הוא תחת המיטה" [ומדוע לא יצא מהסוכה והלך לישון בבית? – מכיון שרצה לשמוע את דברי התורה שאומרים החכמים].

כלומר, העבד ישן תחת המיטה כי הוא יודע שעבדים פטורים ממצוות עשה שהזמן גרמא, ומכיון שהוא פטור ממצוות סוכה הוא ישן תחת המיטה, ומכאן ראייה שהישן תחת המיטה בסוכה לא יוצא ידי חובה.

ולפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו = וממעשה זה אנו לומדים, שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו. ואף על פי שרבן גמליאל לא אמר דברים אלו לשם לימוד אלא כשיחת חולין סתם שהיה משתבח בעבד שלו, מכל מקום למדנו מדבריו אלו הלכה שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו.

[בגמרא מבואר, שגם רבי שמעון סובר כמו רבי יהודה שסוכה צריכה להיות דירת קבע, אלא שלדעתו אהל עראי מבטל דירת קבע, והמיטה מבטלת את הסוכה ולכן לא יוצא ידי חובה, ולכן הביא רביה מדבריו של רבן גמליאל, שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא ידי חובה. כאן אנו נפגשים בביטוי של מאמר חז"ל: "אפילו שיחת [חולין של תלמידי] חכמים צריכה לימוד".]

משנה ב / הקדמה:

משנתנו עוסקת בשני עניינים: א. מה דין הסוכה הנסמכת על גבי מיטה. ב. מהו כמות הסכך הנדרש לסיכוך.

לשון המשנה:

"הסומך סוכתו בכרעי המיטה – כשרה. רבי יהודה אומר, אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה – פסולה. סוכה המדובללת, ושצלתה מרובה מחמתה – כשרה. המעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה – כשרה".

ביאור המשנה:

חלק ראשון

הסומך סוכתו בכרעי המיטה – כשרה = אדם שהניח את סכך הסוכה בצורה שהוא נשען [נסמך בלשון המשנה] על קרשי המיטה, הסוכה כשרה, ואף על פי שאם מזיזים את המיטה הסוכה זזה איתה, מכיון שבכל מקרה הסוכה צריכה להיות דירת ארעי.

רבי יהודה אומר, אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה – פסולה = רבי יהודה חולק ואומר, שאם הסוכה לא יכולה לעמוד בפני עצמה, כלומר, שאם מטלטלים את המיטה הסוכה מיטלטלת איתה, הסוכה פסולה, מכיון שרבי יהודה סובר שסוכה צריכה להיות דירת קבע, וסוכה כזו לא נחשבת לדירת קבע.

חלק שני

סוכה המדובללת = סוכה שהסכך שלה "מבולבל" [ובלשון המשנה: מדובלל], שאינו מסודר אחד ליד השני, אלא ענף אחד עולה וענף אחד יורד, ולכן חמתה מרובה מצלתה, אבל אם היה הסכך שלה מסודר אז היתה צילתה מרובה מחמתה, הסוכה הזו כשרה.

ושצלתה מרובה מחמתה – כשרה = וכן סוכה שצילתה מרובה מחמתה, ואפילו שהסכך שלה הוא דליל, היא כשרה.

המעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה – כשרה = וכן סוכה שהסכך שלה עבה כמו תקרת הבית, אפילו שלא רואים מתוכה את הכוכבים – כשרה, ולא חששו חכמים שמא יבוא להחליף בין סכך עבה לבין תקרה ממש, ויחשיב את תקרת הבית לסכך כשר.

ומכאן למדנו, שלכתחילה ראוי שסכך הסוכה לא יהיה עבה יותר מדי, כדי שיהיה אפשר לראות את הכוכבים מתוך הסוכה.

משנה ג / הקדמה:

משנה זו עוסקת בדיון סוכה העשויה על גבי עגלה או ספינה, או אילן, או בהמה.

לשון המשנה:

"העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה – כשרה, ועולין לה ביום טוב. בראש האילן או על גבי גמל – כשרה, ואין עולין לה ביום טוב. שתיים באילן ואחת בידי אדם, או שתיים בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ואין עולין לה ביום טוב. שלש בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ועולין לה ביום טוב. זה הכלל: כל שניטל האילן ויכולה לעמוד בפני עצמה – כשרה, ועולין לה ביום טוב".

ביאור המשנה:

העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה – כשרה, ועולין לה ביום טוב = אדם שבנה את סוכתו על העגלה, או שבנה את סוכתו בראש הספינה, הסוכה כשרה ומותר להיכנס אליה ביום טוב, ואף על פי שהעגלה מיטלטלת, והסוכה שבים יכולה לעוף מהרוח, שהרי בכל מקרה סוכה היא דירת עראי, אבל צריך שהיא תעמוד ברוח מצויה של היבשה. [הפיסקא "ועולין לה ביום טוב" מיותרת היא, אלא מכיון שבסיפא נכתב "ואין עולין לה ביום טוב", נקט התנא כאן "ועולין לה ביום טוב"].

בראש האילן או על גבי גמל – כשרה, ואין עולין לה ביום טוב = אם בנה את הסוכה בראש האילן או על גבי גמל, הסוכה כשרה, אבל אסור לעלות אליה ביום טוב.

והטעם: בראש האילן מכיון שאסור לעלות לאילן ביום טוב, גזירה שמא יתלוש מן האילן כשעולה עליו ויעבור על איסור 'קוצר'. ועל גבי גמל משום הגזירה שמא יחתוך ענף כדי לגרום לבהמה ללכת ויעבור על איסור 'קוצר'. [ב' טעמים נוספים ב'על גבי גמל': א. גזירה שמא יצא חוץ לתחום, שכיון שאינו מהלך ברגליו לא יראה את סימני התחומין. ב. אדם מצווה על שביתת בהמתו].

שתיים באילן ואחת בידי אדם = אם שתי דפנות מן הסוכה נשענות על האילן והדופן השלישית מונחת על הקרקע. או שתיים בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ואין עולין לה ביום טוב = או במקרה ששתי דפנות מן הסוכה מונחות על הקרקע והדופן השלישית נשענת על האילן, הסוכה כשרה, אבל אין עולין אליה ביום טוב, מכיון שאם יקחו את הדפנות שנשענות על האילן הסוכה תיפול, לכן כשהוא נכנס לסוכה זה נחשב שהוא משתמש באילן ביום טוב, וזה אסור. שלש בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ועולין לה ביום טוב = אבל במקרה ששלוש מן הדפנות מונחות על הקרקע והדופן הרביעית נשענת על האילן, הסוכה כשרה ומותר להיכנס אליה ביום טוב, מכיון שאין צורך בדופן הרביעית, שהרי הסוכה עומדת בשלוש דפנות, וזה לא נחשב שהוא משתמש באילן, כי גם אם יקחו אותו הסוכה לא תיפול. זה הכלל: כל שניטל האילן ויכולה לעמוד בפני עצמה – כשרה, ועולין לה ביום טוב = והכלל הוא: אם לוקחים את האילן והסוכה עומדת בפני עצמה על ידי הדפנות המונחות על הקרקע גם ללא התמיכה של האילן היא כשרה, ומותר להיכנס אליה ביום טוב.

משנה ד / הקדמה:

משנתנו מבררת את דין סוכה שהאילנות משמשים לה כדפנות.

לשון המשנה:

"העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה – כשרה. שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה. אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה".

ביאור המשנה:

העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה – כשרה = אדם שבנה את סוכתו בין האילנות, והאילנות הן הדפנות של הסוכה – הסוכה כשרה, ולא חוששים שמא יבוא להניח על הסכך את חפציו.

אבל מדובר שהסכך לא נשען על האילנות [כי אחר כך זה ייחשב שהוא משתמש באילן כבמשנה הקודמת]. **וצריך** שגם בין האילנות ימלא קש ותבן כדי שהם לא יזוזו ברוח מצויה, שכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה אינה מחיצה.

שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה = שלוחי מצוה, כגון מי שהלך לפדות שבויים או להקביל פני רבו, פטור מן הסוכה, מכיון שיש כלל שאומר "העוסק במצוה פטור מן המצוה".

[ואפילו בלילה פטורים מהסוכה, מכיון שכשנחים בלילה זה בשביל מחר שיוכלו לעסוק במצוה, לכן גם הלילה נכלל בתוך עשיית המצוה. ויש אומרים שרק אם צריך לטרוח אחר המצוה האחרת פטור מן המצוה השניה, אבל אם יכול לעשות גם את המצוה השניה בלי טרוח - יעשה את שתיהן].

חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה = אדם חולה, ואפילו חולה שאין בו סכנה, כגון מי שחש בראשו או בעיניו, פטור מן הסוכה, מכיון שנאמר "תשבו כעין תדורו", וכמו שאין אדם יושב במקום שמזיק לו או שהוא מצטער בו, כך גם לגבי הסוכה, שאם מחמת הכאב שיש לו אינו יכול לשבת בסוכה הוא פטור מן הסוכה.

אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה = אכילה ושתיה עראי מותרים מחוץ לסוכה [אכילת עראי פירושה, אכילה שאין בה כדי שביעה, שגם לאחר אכילתה - האדם עדיין רעב. כלומר, הוא מתכוון רק "להשתיק את הרעב" ולאחר מכן לאכול סעודה בסוכה], כיון שדרך בני האדם לאכול ולשתות עראי מחוץ לביתם, והסוכה היא כמו הבית.

[אמנם כתב הרמב"ם ש"מותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה, ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח"].

משנה ה / הקדמה:

משנה זו עוסקת בדין אכילת עראי חוץ לסוכה.

לשון המשנה:

"מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה. וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו".

ביאור המשנה:

מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה = היה מעשה שהביאו לרבן יוחנן בן זכאי בחג סוכות לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל הביאו שתי תמרים ודלי של מים, ואמרו ריב"ז ור"ג שיעלו להם את זה לסוכה [כל כניסה לסוכה נקראת בלשון המשנה 'עלייה', לפי שרובם היו עושים את סוכותיהם בראש הגג], ואף על פי שזה אכילת עראי, הם החמירו על עצמם, ומכאן רואים שמי שמחמיר על עצמו הרי זה משובח, ואין בזה משום גאווה.

וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו = וכשהביאו לרבי צדוק פת פחות מכביצה [כביצה = 54 גרם. אכילה עד שיעור כביצה צריך ליטול ידיים ולברך "על נטילת ידיים" ופטור מברכת המזון. אכילה משיעור כביצה ומעלה חייב גם ברכת המזון], לקח את הפת במפה כדי לאוכלו בלי נטילת ידיים, ואכלה מחוץ לסוכה,

ולא בירך ברכת המזון לאחר מכן, משום שהוא סובר כרבי יהודה שלא מברכים ברכת המזון אם אוכלים פחות מכביצה, ומכאן רואים שאכילת עראי מותרת מחוץ לסוכה, ומי שאינו רוצה להחמיר על עצמו – רשאי הוא, ואינו נחשב כמי שאינו מדקדק במצוות.

[ב' טעמים נוספים מדוע נטלו במפה: א. חולין פחות מכביצה אינם צריכים נטילת ידים, אלא שרבי צדוק כהן היה, ולא רצה לגעת בידיים שהן פוסלות את התרומה באוכל שהוא חולין, שהיה רבי צדוק מחמיר לנהוג אף באוכל שהוא חולין דיני טהרת תרומה. ב. משום נקיטת].

משנה ו / הקדמה:

משנתנו מבארת כמה סעודות צריך לאכול בסוכה, ומה דינו של אדם שלא אכל בליל יו"ט ראשון בסוכה.

לשון המשנה:

"רבי אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד. ועוד אמר רבי אליעזר: מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון, ישלים בלילי יום טוב האחרון. וחכמים אומרים: אין לדבר תשלומין, על זה נאמר (קהלת א, טו): "מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות".

ביאור המשנה:

רבי אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה = רבי אליעזר אומר, ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, בכל יום משבעת ימי חג הסוכות, סעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה. והטעם: כתוב "תשבו כעין תדורו", וכמו שבבית אדם אוכל סעודה בבוקר וסעודה בערב, כך גם בסוכה.

וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה = חכמים חולקים ואומרים, שזה לא קצוב, אלא יכול לאכול כמה סעודות שרוצה. והטעם: כתוב "תשבו כעין תדורו", וכמו שבבית אין קצבה לסעודות של האדם ויכול לאכול כמה שירצה, כך גם בסוכה.

חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד = גם לדעת חכמים מה שנאמר 'אין לדבר קצבה' זה חוץ מסעודות יו"ט ראשון של חג סוכות שאותה חייב האדם לאכול בסוכה, ולמדו זאת מחג פסח, שכמו שבפסח חייבים לאכול מצה בלילה הראשון, כך גם חייבים לאכול סעודה בסוכה ביו"ט הראשון.

[והטעם: הם לומדים את חג הסוכות מחג המצות בגזירה שווה "חמשה עשר, חמשה עשר". בחג הסוכות נאמר: "בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות", ובחג המצות נאמר: "ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות", מה להלן [בחג הפסח] לילה הראשון חובה, שנאמר: "בערב תאכלו מצות", אף כאן [בחג הסוכות] לילה הראשון חובה. כלומר, שרק בלילה הראשון של חג הסוכות חייבים לאכול סעודה בסוכה. אבל בשאר ימי החג [חול המועד], אם רוצה לאכול אוכל בסוכה, ואם אינו רוצה לאכול סעודת קבע אינו חייב לאכול סעודת קבע בכדי לקיים מצות ישיבה בסוכה].

ועוד אמר רבי אליעזר: מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון, ישלים בלילי יום טוב האחרון = רבי אליעזר אומר, מי שלא אכל סעודה בסוכה ביו"ט ראשון, יכול להשלים ולאכול בליל שמיני עצרת סעודה נוספת כנגד הסעודה של אכל ביו"ט של סוכות, ואפילו שאוכל את הסעודה הנוספת מחוץ לסוכה.

וחכמים אומרים: אין לדבר תשלומין, על זה נאמר: מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות = חכמים חולקים ואומרים, שאין לדבר תשלומין, ואם לא אכל הפסיד, ועל זה נאמר בפסוק "מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות", שזה עיוות שאי אפשר לתקנו וחסרון שאי אפשר להשלימו. והלכה כחכמים בשתי המחלוקות.

משנה ז / הקדמה:

משנה זו עוסקת בדין אדם שיושב כשראשו ורוב גופו בתוך הסוכה אך שולחנו נמצא בתוך הבית, האם נקרא שמקיים מצוות סוכה או לא.

[דרך סעודתם בהסיבה היתה על מיטות, ומסובים על צד שמאלם, ואין אוכלים זקופים ויושבים כמונו". לכן אומר התנא של המשנה "ראשו ורובו", כי הוא יושב בהסיבה כך שהראש ורוב הגוף בתוך הסוכה, מה שלא יכול להיות אם היה יושב זקוף].

לשון המשנה:

"מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושולחנו בתוך הבית - בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. אמרו להן בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה, שהלכו זקני בית שמאי זקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורני, ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ולא אמרו לו דבר? אמרו להן בית שמאי: משם ראייה? אף הם אמרו לו: אם כן היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימך".

ביאור המשנה:

מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושולחנו בתוך הבית = אדם שישב בצורה שראשו ורוב הגוף שלו בתוך הסוכה אך השולחן עליו הוא אוכל נמצא מחוץ לסוכה. נחלקו בזה בית שמאי ובית הלל:

בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין = בית שמאי אומרים שאינו יוצא ידי חובה, מכיון שחוששים שמא יגרר אחרי שולחנו. כלומר, מכיון שהשולחן בחוץ יכול להיות שיימשך אחרי השולחן תוך כדי הסעודה ונמצא שהוא אוכל מחוץ לסוכה. בית הלל אומרים שהוא יוצא ידי חובה, מכיון שהם לא חוששים שמא יגרר אחרי שולחנו.

אמרו להן בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה, שהלכו זקני בית שמאי זקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורני, ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ולא אמרו לו דבר = בית הלל מביאים ראייה לדבריהם מרבי יוחנן בן החורני [שהיה ממקום שנקרא 'בית חורון' ולכן נקרא כך], שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, זקני ב"ש וב"ה לא אמרו לו כלום, וראיה שיוצאים ידי חובה בצורה שכזו [שהרי אם היה בכך בעיה היו מעירים לו, ואם לא העירו לו סימן שיוצאים ידי חובה בצורה שכזו].

אמרו להן בית שמאי: משם ראייה? אף הם אמרו לו: אם כן היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימך = בית שמאי דוחים את הראיה של בית הלל ואומרים להם שזקני ב"ש וב"ה כן אמרו לרבי יוחנן שאם כך היה נוהג [שראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית], הרי שהוא לא קיים מצות סוכה מימיו, וראיה שלא יוצאים ידי חובה בצורה שכזו.

משנה ח / הקדמה:

משנה זו עוסקת בפטור נשים ועבדים [כנענים] וקטנים ממצות סוכה.

לשון המשנה:

"נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה. קטן שאינו צריך לאמו - חייב בסוכה. מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל הקטן".

ביאור המשנה:

נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה = נשים, עבדים כנענים, וילדים קטנים פחות מגיל מצוות [גיל 13] פטורים ממצות סוכה. והטעם:

נשים - מכיון שסוכה זו מצות עשה שהזמן גרמא [מצוות עשה שהזמן גורם להן שיבואו. כלומר, שאין נוהגות תמיד, אלא בזמנים מסוימים. לדוגמא, תפילין שחייבן נוהג רק ביום ולא בלילה], ונשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא [טעם נוסף: נאמר בפסוק "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", ואזרח זה לשון זכר ולא נקבה, ומכאן למדו שאשה פטורה מסוכה]. **עבדים** **כנענים** [כאשר קונים עבד כנעני, מלים אותו וטובלים אותו לשם עבדות, ומאז הוא מחוייב במצוות שאשה יהודיה מחוייבת בהן] -

מכיון שיש להם דין של אשה, והם פטורים ממצוות עשה שהזמן גרמא, כמו נשים. קטנים - מכיון שאינם בני חיוב [עוד לא הגיע לגיל שהם חייבים בו במצוות שהוא גיל 13].

קטן שאינו צריך לאמו - חייב בסוכה = ילד קטן שאינו צריך לאמו, כלומר, שהוא מתעורר בלילה ואינו קורא לאמו שוב ושוב עד שתבוא אליו, אלא קורא לה פעם אחת ושותק, חייב בסוכה [אין הכוונה חובה מצד הדין כמו ילד בגיל מצוות, אלא חייב בכדי שיתרגל ויתחנך במצוות]. אבל אם הוא קורא לאמו שוב ושוב הוא פטור מסוכה.

מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל הקטן = המשנה מביאה מעשה שהיה עם שמאי הזקן [היה חברו של הלל הזקן, ושניהם היו ממוסרי התורה לדורות, כפי שקיבלו משמיעה ואבטליון, כמובא במשנה באבות (א, יב): "הלל ושמאי קבלו מהם", מהם - משמיעה ואבטליון] שהכלה שלו [מי שהתחתנה עם בנו] ילדה, והוא שבר את התקרה [פיחת את המעזיבה" בלשון המשנה] שהיתה מעל המיטה של כלתו בשביל התינוק הקטן, ומכאן ראיה שגם קטן שצריך לאמו חייב בסוכה.

משנה ט / הקדמה:

משנתנו עוסקת בשני עניינים: א. שנצטוינו במצוות ישיבה בסוכה לעשות סוכתנו קבע וביתנו עראי. ב. דין היושב בסוכה וירדו בה גשמים, ועל כך שסימן רע הוא.

לשון המשנה:

"כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות? משתסרח המקפה. משלו משל: למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו".

ביאור המשנה:

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי = בכל שבעת הימים של חג הסוכות על האדם לעשות את הסוכה דירת קבע, כלומר, שעיקר הדירה שלו יהיה בסוכה, ואילו את ביתו יהפוך לעראי. במה זה מתבטא? "היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות [=כלי מיטה] נאות - מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשנן [=חוזר על לימודן] בסוכה".

ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות? משתסרח המקפה = מתי מותר לקום מהסוכה ולהכנס לבית; אם יורדים גשמים והוא יכולים לקלקל את התבשיל שנקרא 'מקפה' [תבשיל סמיך הדומה לדייסה שמתקלקל מהר במים], ואפילו אם אין לפניו 'מקפה', אלא שאם היה - הוא היה מתקלקל, גם אז מותר לו להכנס לביתו.

משלו משל: למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו = אם יורדים גשמים בסוכות, למה זה דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו [האדון שלו], ורבו שופך לו קיתון [כלי גדול] של מים על פניו, כאילו רוצה לרמוז לו בזה שהוא לא מעוניין שהוא ישמש אותו.

כך אם יורדים גשמים בסוכות זה סימן קללה, שכאילו אומר לנו הקב"ה שאינו חפץ שנשמש אותו ואין הוא מקבל מעשינו ברצון ואינו מעוניין במצוות שלנו ח"ו [במצוות הסוכה אנו כביכול מוזגים כוס לקב"ה, ובירידת הגשמים הוא שופך את הכוס על פנינו].

פרק ג / הקדמה:

פרק שלישי במסכת סוכה, הנקרא "לולב הגזול", עוסק בהלכותיהן ובכשרותם של ארבעת המינים.

משנה א / הקדמה:

משנתנו מבארת את דיני הלולב. יש דברים הפוסלים בו מדין 'לכם', יש דברים הפוסלים בו מדין 'הדר', ויש דברים שפוסלים בו משום שיעור.

[לצורך הבנת דברי המשנה יש להקדים תחילה את אופן גדילת הלולב וצורתו: הלולב הוא ענף של דקל. דרך הלולב, כשיוצא מן הדקל יוצא כולו כעץ אחד ונראה כחץ וכשרביט. כשגדל – נפתח מעט ומתפרדים העלים, וככל שמוסיף לגדול נפתחים עליו יותר. אם שהה זמן רב באילן, נפתח הרבה ומתקשה כעץ. כפות התמרים האמורה בתורה, היא הלולב מיד כשיוצא מן הדקל, כשעדיין עליו מחוברים וצורתו כחץ.

צורתו של הלולב כך היא: אמצעו של הלולב חלק כמקל ומכונה 'שדרה'. משני צידי השדרה יוצאים עלי הלולב, וכל עלה סמוך לעלה שמעליו כשיעור שתי אצבעות, ועולים העלים לאורך השדרה זה על גבי זה, עד שמתכסה הלולב כולו בהרבה עלים, ועולים עד למעלה מן השדרה. כל עלה מן הלולב, הוא כפול, כלומר, שעשוי כשני עלים ומחובר בגבו כאחד].

לשון המשנה:

"לולב הגזול והיבש – פסול. של אשירה ושל עיר הנדחת – פסול. נקטם ראשו, נפרצו עליו – פסול. נפרדו עליו – כשר. רבי יהודה אומר: יאגדנו מלמעלה. ציני הר הברזל – כשירות. לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו – כשר."

ביאור המשנה:

לולב הגזול והיבש – פסול = לולב גזול פסול לד' מינים והמנענע בו לא יוצא ידי חובה. והטעם: נאמר בפסוק "ולקחתם לכם", ודרשו חז"ל: "לכם – משלכם", שצריך שארבעת המינים יהיו שלך ולא גזולים.

לולב שהתייבש פסול לד' מינים והמנענע בו לא יוצא ידי חובה. והטעם: מכיון שהמצוות [כמו: תפילין, ספר תורה, מזוזה, ד' מינים] צריכות להיות מהודרות, וכנאמר: "זה א-לי ואנוהו". ודרשו חז"ל: "התנאה לפניו במצוות". 'ואנוהו' הוא מלשון נוי ויופי, ולולב יבש אינו נאה [חסר לו ב"הדר"].

של אשירה ושל עיר הנדחת – פסול = לולב של אילן [עץ דקל] שעובדים אותו לשם עבודה זרה, שדינו בשריפה שכתוב: "ואשריהם תשרפון באש", פסול לד' מינים, מכיון שלולב זה עומד לשריפה נחשב כשרוף, וכאילו אין בו אלא אפר.

לולב של עיר הנדחת שהיא עיר של יהודים שרוב תושביה הודחו [פיתו אותם] לעבוד עבודה זרה, פסול לד' מינים, מכיון שלולב זה עומד לשריפה שכתוב: "ואת כל שללה תקבוץ... ושרפת באש", נחשב כשרוף, וכאילו אין בו אלא אפר.

נקטם ראשו, נפרצו עליו – פסול = לולב שנחתך ראשו ["נקטם ראשו" בלשון המשנה], שרוב העלים העליונים שלו נחתכו, פסול לד' מינים, מכיון שחסר לו ב"הדר", והמצוות הרי צריכות להיות מהודרות.

לולב שנתלשו רוב העלים שלו ["נפרצו עליו" בלשון המשנה] ואינם מחוברים לשדרה אלא על ידי קשירה, פסול לד' מינים, מכיון שחסר לו ב"הדר", והמצוות הרי צריכות להיות מהודרות.

נפרדו עליו – כשר = לולב שהעלים שלו נפרדו זה מזה אך הם עדיין מחוברים לשדרה, כשר לד' מינים, מכיון שזה לא פוגע ב"הדר" שלו.

רבי יהודה אומר: יאגדנו מלמעלה = רבי יהודה אומר, שלולב שנפרדו עליו כשר רק אם יקשור את העלים עם שדרת הלולב. ואין הלכה כרבי יהודה.

ציני הר הברזל – כשירות = "ציני הר הברזל" הם לולבים הגדלים בהר שנקרא "הר הברזל". והוא הר קשה, ואינם גדלים היטב, והעלים שלהם מועטים וקטנים מאד ומרוחקים זה מזה, ואינם עולים לאורך השדרה.

לולבים אלו כשרים לד' מינים, ובתנאי שראשו של העלה שלמטה מגיע לתחילת גדילתו של העלה שלמעלה ממנו ["ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה"].

לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו – כשר = לולב שיש בו שלושה טפחים שההדס והערבה מכסים אותו, ועוד טפח נוסף שהוא לבדו ללא ההדס והערבה, כשר לנענע בו.

משנה ב / הקדמה:

משנתנו עוסקת בהלכות הדס. יש דברים הפוסלים בו מדין 'לכם', יש דברים הפוסלים בו מדין 'הדר', ויש דברים שפוסלים בו משום שיעור.

לשון המשנה:

"הדס הגזול והיבש – פסול. של אשירה ושל עיר הנדחת – פסול. נקטם ראשו, נפרצו עליו, או שהיו ענביו מרובות מעליו – פסול. ואם מיעטין – כשר. ואין ממעטין ביום טוב".

ביאור המשנה:

הדס הגזול והיבש – פסול = הדס גזול פסול לד' מינים, מכיון שנאמר בפסוק: "ולקחתם לכם – משלכם", והדס גזול הוא לא שלי, וזו מצוה הבאה בעבירה.

הדס שהתייבשו העלים שלו פסול לד' מינים, מכיון שהמצוות [כמו: תפילין, ספר תורה, מזוזה, ד' מינים] צריכות להיות מהודרות, וכנאמר: "זה א-לי ואנוהו". ודרשו חז"ל: "התנאה לפניו במצוות". 'ואנוהו' הוא מלשון נוי ויופי, והדס יבש אינו נאה [חסר לו ב"הדר"].

של אשירה ושל עיר הנדחת – פסול = הדס של אילן שעבדו אותו לשם עבודה זרה פסול לד' מינים, מכיון שהוא עומד לשריפה, שכתוב: "ואשריהם תשרפון באש", ולכן נחשב כשרוף, וכאילו אין בו אלא אפר.

הדס של עיר הנדחת שהיא עיר של יהודים שרוב תושביה הודחו [פיתו אותם] לעבוד עבודה זרה, פסול לד' מינים, מכיון שהדס זה עומד לשריפה שכתוב: "ואת כל שללה תקבוץ... ושרפת באש", ולכן נחשב כשרוף, וכאילו אין בו אלא אפר.

נקטם ראשו, נפרצו עליו, או שהיו ענביו מרובות מעליו – פסול = הדס שנחתך ראשו, או שרוב העלים שלו נשרו, או שהפרי שלו [שנראה כמו ענבים קטנים] היה מרובה מהעלים שלו – פסול, מכיון שזה פוגע לו ב"הדר".

וכל זה רק כשהענבים הם אדומים או שחורים, אבל אם הם ירוקים הוא כשר מכיון שזה בצבע ההדס וזה לא מוריד לו מה"הדר".

ואם מיעטין – כשר. ואין ממעטין ביום טוב = אם תלש קצת מהענבים ועכשיו העלים מרובים מהענבים – כשר. אך אסור לתלוש ענבים מההדס ביום טוב, מכיון שבכך הוא מתקן את ההדס [שהופך אותו מפסול לכשר], וזה נראה כמתקן כלי' [כלי שעדיין לא ראוי למלאכה ועל ידי תיקון שהאדם עושה בו - מכשירו למלאכה שלו], ואסור לתקן כלי ביו"ט.

משנה ג / הקדמה:

משנתנו עוסקת בהלכות ערבה. יש דברים הפוסלים בה מדין 'לכם', יש דברים הפוסלים בה מדין 'הדר', ויש דברים שפוסלים בה משום שיעור.

[סימני הערבה הכשרה הם: עליה משוכים כנחל (=קצרים וארוכים), פיה חלק (=קצות העלים חלקים ואינם משוננים), והקנה שלה בצבע אדום].

לשון המשנה:

"ערבה גזולה ויבשה – פסולה. של אשירה ושל עיר הנדחת – פסולה. נקטם ראשה, נפרצו עליה, והצפפה – פסולה. כמושה, ושנשרו מקצת עליה, ושל (שדה) בעל – כשרה".

מושגים במשנה:

ערבה גזולה ויבשה – פסולה = ערבה גזולה פסולה לד' מינים, מפני שכתוב "ולקחתם לכם – משלכם", וערבה גזולה היא לא שלי. ערבה יבשה פסולה לד' מינים מכיון שזה לא "הדר".

של אשירה ושל עיר הנדחת – פסולה = ערבה של אילן שעבדו אותו לשם עבודה זרה, או ערבה של עיר הנדחת, שהיא עיר שרוב תושביה היהודים עבדו עבודה זרה – פסולה, מכיון שדינה של העיר בשריפה וכאילו אין לה ערבה אלא אפר.

נקטם ראשה, נפרצו עליה, והצפצה – פסולה = ערבה שנחתך ראשה, או שנשרו העלים שלה, או סוג ערבה שהעלים שלה עגולים ומשוננים [חדים], והגזע שלה לבן [צפצה' בלשון המשנה] – פסולה.
כמושה, ושנשרו מקצת עליה, ושל בעל – כשרה = ערבה נובלת [כמושה' בלשון המשנה] כשרה לד' מינים, מכיון שכל ארבעת המינים אם כמשו כשרים ורק אם התייבשו פסולים. או ערבה שחלק מהעלים שלה נשרו אבל לא רובם, או ערבה שגדלה בשדה ממי גשמים ולא על הנחל – כשרה.
[ומה שנאמר בפסוק: "וערבי נחל" ומשמע שצריך דווקא ערבות שגדלות על הנחל – ו'של בעל' הרי גדלה בשדה וצריכה להיות פסולה - אין הכוונה שצריך ערבי נחל דווקא, אלא דיבר הכתוב בדרך המציאות, שדרך הערבה לגדול על הנחל, אבל גם כל ערבה שאינה גדלה על הנחל, אם יש בה את הסימנים של הערבה הכשרה - הרי היא כשרה לד' מינים].

משנה ד / הקדמה:

משנתנו מביאה מחלוקת תנאים בענין: כמה צריך ליטול מכל מין מארבעת המינים, ומה דין הדס קטום.

לשון המשנה:

"רבי ישמעאל אומר: שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד; אפילו שניים קטומים ואחד אינו קטום. רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים. רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד, כך הדס אחד וערבה אחת".

ביאור המשנה:

רבי ישמעאל אומר: שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד = רבי ישמעאל אומר שצריך ליטול שלשה הדסים, שתי ערבות, לולב אחד ואתרוג אחד. והוא לומד זאת מהפסוק העוסק בארבעת המינים: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל".
עץ עבות – זה הדס, ונאמרו בו שלוש תיבות [מילים], ולכן צריך שלשה הדסים.
ערבי נחל – זה ערבה [שדרכה לגדול על שפת הנחל], ונאמר "ערבי נחל" שזה לשון רבים, ומיעוט רבים שניים, ולכן צריך שתי ערבות.

כפת תמרים – זה לולב, ונאמר "כפת", ללא האות ו', וזה לשון יחיד, ולכן צריך רק לולב אחד.
פרי עץ הדר – זה אתרוג [מפני ש'דר' כלומר "גר" ונמצא על העץ יותר משנה אחת], ו'פרי' זה אחד, ולכן צריך רק אתרוג אחד.

אפילו שניים קטומים ואחד אינו קטום = לפי רבי ישמעאל גם אם שניים מההדסים קטומים ואחד אינו קטום – כשרים.
רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים = רבי טרפון אומר שאפילו אם שלושת ההדסים קטומים זה כשר, מכיון שלדעת רבי טרפון לא צריך "הדר" בהדס. והלכה כרבי טרפון.
[ואף על פי שלמדנו במשנה ב שהדס שנקטם ראשו – פסול, וכאן רבי טרפון אומר שאפילו שלשתן קטומים – כשר, זה מכיון שבמשנה ב אין הלכה כסתם משנה אלא כרבי טרפון שבמשנתנו].
רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד, כך הדס אחד וערבה אחת = רבי עקיבא אומר שכמו שצריך לולב אחד ואתרוג אחד כך צריך גם הדס אחד וערבה אחת.

משנה ה / הקדמה:

משנתנו מבארת את דיני האתרוג.

לשון המשנה:

"אתרוג הגזול והיבש – פסול. של אשרה ושל עיר הנדחת – פסול. של ערלה – פסול. של תרומה טמאה – פסול. של תרומה טהורה - לא יטול, ואם נטל – כשר. של דמאי – בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. של מעשר שני בירושלים – לא יטול, ואם נטל – כשר".

ביאור המשנה:

אתרוג הגזול והיבש – פסול = אתרוג גזול פסול לד' מינים, מכיין שכתוב "ולקחתם לכם – משלכם", וגזול אינו שלי.
אתרוג היבש פסול מכיין שחסר לו ב"הדר".

של אשרה ושל עיר הנדחת – פסול = אתרוג של אילן שעובדים אותו לשם עבודה זרה, או מעץ שגדל בעיר הנדחת פסול לד' מינים, מכיין שדינים בשריפה ונחשב כאילו כבר שרוף.

של ערלה – פסול = אתרוג שנקטף מאילן שהוא בתוך שלש שנים הראשונות לנטיעתו פסול, מכיין שכתוב "ולקחתם לכם – משלכם", שיהיה ראוי לכם, וערלה זה לא ראוי לנו שהרי אסור לאכול וליהנות מפירות ערלה.

של תרומה טמאה – פסול = אתרוג שהוא שייך לפירות שצריך להביאם לכהן 'תרומה גדולה', והפירות האלו נטמאו על ידי שרץ או אדם טמא מת, הדין הוא שאסור לאוכלם וצריך לשורפם, שכתוב "ולקחתם לכם" – שיהיה ראוי לכם, ואתרוג של תרומה טמאה אינו ראוי לכם.

של תרומה טהורה - לא יטול, ואם נטל – כשר = אתרוג של תרומה טהורה אסור ליטול לד' מינים. והטעם: מפני שמניחים כל יום את הלולב במים כדי שלא יתייבש, וכשלוקח את הלולב והאתרוג לברך עליהם, הוא מכשיר את האתרוג לקבל טומאה, בכך שהוא מקרב אותו אל הלולב הרטוב [שהרי אוכל לא מקבל טומאה אלא אם כן הוכשר לקבלת טומאה על ידי שנגעו בו אחד משבעת המשקים, והם: יין, דם, שמן, חלב, טל, דבש, מים], ואסור לגרום טומאה לתרומה טהורה. אבל אם כבר נטל אתרוג של תרומה טהורה יוצא ידי חובתו, מפני שכהן יכול לאכול.

של דמאי – בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין = אתרוג שלא ידוע אם הפרישו ממנו תרומות ומעשרות, אסור לאכול ממנו עד שיעשר, לפי בית שמאי פסול לד' מינים, מפני שאין בו היתר אכילה [אי אפשר לאכול ממנו], וצריך שיהיה ראוי לכם.

ולפי בית הלל כשר לד' מינים, מכיין שראוי הוא לעניים, שהרי כתוב שמותר להאכיל את העניים דמאי, וזה נחשב שהוא ראוי לכם.

[דמאי = פירות שנקנו מאדם עם הארץ ויש ספק האם הפריש מהם תרומות ומעשרות או לא, הדין הוא שאסור לאוכלם עד שיעשר מהם ללא ברכה. סימן לזכור: דא = זה מאי = מהו; לא יודעים האם הופרשו מהם תרומות ומעשרות].

של מעשר שני בירושלים – לא יטול, ואם נטל – כשר = אתרוג של מעשר שני לכתחילה לא יטול אותו לד' מינים בתוך ירושלים. והטעם: מפני שמכשיר אותו לקבל טומאה בכך שמקרב אותו אל הלולב הרטוב, וגם מעשר שני נקרא 'קודש' ואסור לגרום לו טומאה. אבל אם נטל – כשר, כלומר שיוצא בו ידי חובה.

אבל אם נטל אתרוג של מעשר שני מחוץ לירושלים לא יצא ידי חובה, מכיין שאסור לאכול מעשר שני מחוץ לירושלים אם לא פדו אותו בכסף, ולכן אם נטל אתרוג של מעשר שני מחוץ לירושלים לא יצא ידי חובה שהרי נטל אתרוג שלא ראוי לאכילה.

[מעשר שני = לאחר שהפרישו מהפירות תרומה גדולה לכהן לוקחים עשירית מהפירות שנשארו ונותנים אותם ללוי וזה נקרא 'מעשר ראשון'. לאחר שהפרישו מעשר ראשון לוקחים עשירית מהפירות שנשארו וזה נקרא 'מעשר שני'. את המעשר שני היה בעל הפירות מעלה לירושלים ואוכלם שם בטהרה, או שהיה פודה את הפירות בכסף (=מעביר את הקדושה של הפירות לכסף והפירות נעשים חולין ויכול לאוכלם היכן שרוצה), ובכסף זה היה קונה בהמות לקרבנות שלמים או צרכי מזון ואוכלם בירושלים].

משנה ו / הקדמה:

המשנה מבארת את דיני האתרוג.

לשון המשנה:

"עלתה חזזית על רובו, נטלה פטמתו, נקלף, נסדק, ניקב וחסר כל שהוא – פסול. עלתה חזזית על מיעוטו, ניטל עוקצו, ניקב ולא חסר כל שהוא – כשר. אתרוג הכושי – פסול. והירוק ככרתי – רבי מאיר מכשיר, ורבי יהודה פוסל".

ביאור המשנה:

עלתה חזזית על רובו = אם היו על רוב האתרוג כמין אבעבועות [חזזית' בלשון המשנה].

נטלה פטמתו = או שהגבעול שבראש באתרוג [פיטם' בלשון המשנה] ניטל [=נתלש].

נקלף = או שהוסרה ממנו הקליפה.

נסדק = או שהוא נסדק.

ניקב וחסר כל שהוא – פסול = או שנעשה בו חור [שאינו 'מפולש'. דהיינו, חור שאינו מצד לצד] ונחסר משהו מהאתרוג.

בכל המקרים הללו האתרוג פסול.

עלתה חזזית על מיעוטו = אם היו על חלק קטן באתרוג אבעבועות [אם החזזית בשניים או בשלושה מקומות באתרוג הוא

פסול, ואפילו שזה על מיעוטו, שדווקא אם היא במקום אחד צריך שתהיה ברובו. אמנם אם עלתה חזזית על פטמתו, אפילו בכל שהוא פסול, מכיון שפטמת האתרוג נראית יותר משאר המקומות].

ניטל עוקצו = או שהגבעול שהאתרוג תלוי בו באילן [עוקץ' בלשון המשנה] ניטל.

ניקב ולא חסר כל שהוא – כשר = או שנעשה בו חור ולא נחסר משהו מהאתרוג, וכגון, שהכניס מחט והוציאה. בכל

המקרים הללו האתרוג כשר.

[פירוט הדינים באתרוג שניקב נקב מפולש ושאינו מפולש / שחסר ושלא חסר כל שהוא: א. נקב מפולש אפילו כל שהוא. כגון, כחודו

של מחט, פסול, מכיון שהוא חסר ["ניקב וחסר כל שהוא"]. ב. נקב שאינו מפולש והוא פחות מכאיסר - כשר, מכיון שאינו חסר

["ניקב ולא חסר כל שהוא"]. ג. נקב שאינו מפולש פסול רק אם הנקב ברוחב מטבע של איסר].

אתרוג הכושי – פסול = אתרוג שחור פסול, אבל במקום שכך דרך האתרוגים לגדול, כגון בארץ כוש - כשר.

והירוק ככרתי – רבי מאיר מכשיר, ורבי יהודה פוסל = אתרוג שצבעו ירוק כצבע החציר שדומה לעשבים, ר' מאיר

מכשיר, ור' יהודה פוסל מכיון שאינו הדר או בגלל שהוא פרי לא גמור. והלכה כרבי יהודה.

משנה ז / הקדמה:

המשנה דנה בגודל האתרוג.

לשון המשנה:

"שיעור אתרוג הקטן – רבי מאיר אומר: כאגוז. רבי יהודה אומר: כביצה. ובגדול – כדי שיאחז שניים בידו אחת, דברי

רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אפילו אחד בשתי ידיו".

ביאור המשנה:

שיעור אתרוג הקטן = מהו השיעור [הגודל] הקטן ביותר של אתרוג?

רבי מאיר אומר: כאגוז. רבי יהודה אומר: כביצה = לפי רבי מאיר כאגוז, ופחות מאגוז – פסול. לפי רבי יהודה כביצה,

ופחות מכביצה – פסול.

ובגדול = מהו השיעור הגדול ביותר של אתרוג?

כדי שיאחז שניים בידו אחת, דברי רבי יהודה = לפי רבי יהודה צריך שיוכל להחזיק את שני האתרוגים ביד אחת,

אבל אם לא יכול להחזיק את שניהם ביד אחת, הוא נקרא 'גדול' ופסול.

והטעם: רבי יהודה חושש שמא יקח את האתרוג ביד ימין וירצה להחליף את האתרוג עם הלולב [שהרי צריך להחזיק את הלולב ביד ימין מכיון שהוא חשוב יותר שיש בו שלש מצוות] ובגלל שהוא גדול עלול ליפול מידו ולהיפסל.
רבי יוסי אומר: אפילו אחד בשתי ידיו = לפי רבי יוסי אין שיעור לגודל האתרוג ויכול להיות גדול אפילו אם יצטרך להחזיקו בשתי ידיו. והלכה כרבי יוסי.

משנה ח / הקדמה:

משנתנו עוסקת במצות קשירת שלשת המינים [לולב, הדסים וערבות] יחד.

לשון המשנה:

"אין אוגדין את הלולב אלא במינו, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: אפילו במשיחה. אמר רבי מאיר, מעשה באנשי ירושלים, שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב. אמרו לו: במינו היו אוגדין אותו מלמטה".

ביאור המשנה:

**אין אוגדין את הלולב אלא במינו, דברי רבי יהודה = לפי רבי יהודה אסור לקשור 'לאגוד' בלשון המשנה] את הלולב עם ההדס והערבה אלא בעלים של לולב אן בגבעול ההדס והערבה. והטעם: רבי יהודה סובר שלולב צריך אגד [שנאמר בארבעת המינים "ולקחתם לכם", ונאמר "ולקחתם אגודת אזוב", ולומד בגזירה שווה "ולקחתם, ולקחתם", מה להלן אגודה, אף כאן אגודה], ואם יאגוד את הלולב במין אחר, זה נקרא שהוא מוסיף מין חמישי, ועובר על איסור 'בל תוסיף'.
**רבי מאיר אומר: אפילו במשיחה = רבי מאיר חולק ואומר שלולב לא צריך אגד [אינו דורש את הגזירה שווה] והקשירה היא רק לנוי, ולכן מותר לקשור את הלולב אפילו עם דבר שאינו מד' המינים, ואין בזה תוספת של מין חמישי.
אמר רבי מאיר, מעשה באנשי ירושלים, שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב = רבי מאיר מביא ראיה לדבריו מאנשי ירושלים שהיו אוגדים את הלולבים שלהם בחוטי זהב [גימוניות של זהב] בלשון המשנה], וראיה שמותר לקשור עם כל דבר.****

אמרו לו: במינו היו אוגדין אותו מלמטה = אמרו לו חכמים, אין זו ראיה, מכיון שגם אנשי ירושלים היו אוגדים אותו במינו למטה, כלומר, במקום שמחזיקים אותו ביד, ומכיון שקיימו מצוות אגד במינו, אגדו גם למעלה עם חוטי זהב שהיו רק לנוי. והלכה כרבי מאיר.

משנה ט / הקדמה:

משנתנו מביאה שני דינים: א. היכן מנענעים את הלולב בשעת אמירת ההלל. ב. מה דינו של אדם שלא נענע.

לשון המשנה:

"והיכן היו מנענעין? בהודו לה' תחילה וסוף, ובאנא ה' הושיעה נא, דברי בית הלל. ובית שמאי אומרים, אף באנא ה' הצליחה נא. אמר רבי עקיבא, צופה הייתי ברבן גמליאל וברבי יהושע, שכל העם היו מנענעין את לולביהן, והן לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא. מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול - לכשיכנס לביתו יטול על שולחנו. לא נטל שחרית - יטול בין הערבים, שכל היום כשר ללולב".

ביאור המשנה:

והיכן היו מנענעין = באיזה פסוקים בהלל היו מנענעים בלולב?

בהודו לה' תחילה וסוף = בפסוק הודו לה' כי טוב שבתחילת ההלל ובסוף ההלל.

ובאנא ה' הושיעה נא, דברי בית הלל = ובפסוק אנא ה' הושיעה נא, אלו דברי בית הלל.

ובית שמאי אומרים, אף באנא ה' הצליחה נא = בית שמאי אומרים שחוצץ מהמקומות שמנענעים לפי בית הלל, צריך לנענע גם בפסוק אנא ה' הצליחה נא.

אמר רבי עקיבא, צופה הייתי ברבן גמליאל וברבי יהושע, שכל העם היו מנענעין את לולביהן, והן לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא = רבי עקיבא מביא ראיה שצריך לנהוג כבית הלל, שהרי רבן גמליאל ורבי יהושע היו מנענעים רק באנא ה' הושיעה נא ואפילו שכל העם נענעו גם באנא ה' הצליחה נא, וראיה מכאן לבית הלל, שהרי רבן גמליאל ורבי יהושע עשו כדבריהם.

[כיצד היה סדר הנענוע? – לכל ד' רוחות העולם, מעלה ומטה, כשבכל צד מוליך ומביא את הלולב ג' פעמים. מוליך ומביא - למי שהארבע רוחות שלו, או לעצור רוחות רעות (הבאות מארבע רוחות העולם). מעלה ומוריד – למי שהשמים והארץ שלו, או לעצור טללים רעים (הבאים מלמעלה למטה)].

מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול - לכשיכנס לביתו יטול על שולחנו = מי שהיה הולך בדרך באחד מימי חול המועד [שבא בדרך' בלשון המשנה] ולא היתה לו אפשרות ליטול לולב, יטול מיד כשיגיע לביתו.
אם שכח והתחיל סעודתו, זה תלוי: אם יש זמן ליטול לולב אחר הסעודה, יסיים סעודתו ויטול לולב, אבל אם זמן ליטול לולב אחר הסעודה, יפסיק מסעודתו ויטול את הלולב [יטול על שולחנו' כלשון המשנה].
לא נטל שחרית - יטול בין הערבים, שכל היום כשר ללולב = אם לא נטל לולב בבוקר, יטול בבין הערבים [=פרק הזמן שמחצות היום ועד סוף היום. ונקרא כך משום שאחרי שש שעות של היום השמש נוטה לצד מערב], שכל היום [עד שקיעת החמה] כשר למצות לולב.

משנה י / הקדמה:

אגב המשנה הקודמת שדיברה במצות הנענועים בהלל, משנתנו באה ללמדנו את דיני ההלל.

לשון המשנה:

"מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו - עונה אחריהן מה שהן אומרין, ותהי לו מארה. אם היה גדול מקרא אותו - עונה אחריו הללוי-ה".

ביאור המשנה:

מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו = מי שלא יודע לקרוא, ועבד או אשה או קטן קוראים לפניו את ההלל והוא חוזר אחריהם [מקרין אותו' בלשון המשנה].

עונה אחריהן מה שהן אומרין = אינו יוצא ידי חובה בשמיעה זו וחייב לחזור אחריהם מילה במילה, מכיון שאינם חייבים בקריאת ההלל [עבד ואשה מכיון שזו מצות עשה שהזמן גרמא, וקטן מכיון שאינו חייב במצוות], ומי שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציא את האחרים ידי חובתם.

ותהי לו מארה = אך דבר חמור נאמר על אדם כזה והוא; שתבוא עליו קללה [מארה' בלשון המשנה], מכיון שהוא לא למד לקרוא וכעת הוא צריך שעבד או אשה או קטן יהיו מקריאים לו את מילות התפילה וההלל.
[וכך אמרו חז"ל: "באמת אמרו, בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים: תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו"].

אם היה גדול מקרא אותו - עונה אחריו הללוי-ה = אבל אם אדם גדול קורא לפניו את ההלל, אינו צריך לחזור אחריו מילה במילה מכיון ש'שומע כעונה' והוא יוצא ידי חובה בשמיעה ממנו, שכן הגדול מחוייב במצוות ויכול להוציא אותו ידי חובה.

אבל צריך לענות אחרי כל חצי פסוק או פסוק "הללוי-ה", שכך היו רגילים לענות "הללוי-ה" אחרי כל חצי פסוק או פסוק שהיה השליח ציבור, והיה השליח ציבור מוציא ידי חובה גם את אלו שידעו לקרוא בעצמם.

[טעם נוסף יש לאמירת "הללוי-ה" והוא, משום שתיקנו נביאים שיהא השומע עונה הללוי-ה כדי שיהא ההלל נאמר בדרך שירה ושמחה].

משנה יא / הקדמה:

משנתנו עוסקת בשני עניינים: א. בעניין קריאת ההלל, שיש מנהגים שונים בקריאתו, והכל כמנהג המדינה. ב. מה הדין כשרוצה אדם לקנות מעם הארץ אתרוג בשנת השמיטה.

לשון המשנה:

"מקום שנהגו לכפול – יכפול, לפשוט – יפשוט, לברך אחריו – יברך אחריו, הכל כמנהג המדינה. הלוקח לולב מחבירו בשביעית - נותן לו אתרוג במתנה, לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית".

ביאור המשנה:

מקום שנהגו לכפול – יכפול = אדם שמתפלל במקום שנהגו לכפול [לומר פעמיים] את הפסוקים האחרונים שבהלל – יאמר גם הוא פעמיים פסוקים אלו.

לפשוט – יפשוט = ואם הוא מתפלל במקום שנהגו לפשוט [לומר פסוקים אלו פעם אחת], יאמר גם הוא פסוקים אלו פעם אחת.

לברך אחריו – יברך אחריו = אם במקום שהוא מתפלל בו המנהג הוא לברך לאחר קריאת ההלל [ברכת "יהללך"] יברך גם הוא ברכה זו [אבל הברכה שלפני ההלל אינה תלויה במנהג, ויש לאומרה בכל מקום, שכן יש כלל האומר ש'כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן'].

הכל כמנהג המדינה = כלומר, צריך תמיד לנהוג במנהגי אותו מקום שנמצאים שם.

הלוקח לולב מחבירו בשביעית - נותן לו אתרוג במתנה = אדם שקונה לולב ומיניו מחבירו שהוא עם הארץ בשנת השמיטה, המוכר צריך לתת לו את האתרוג במתנה.

[קדושת שביעית נוהגת רק באתרוג, ולא בלולב, הדס וערבה, והטעם: לומדים מפסוקים שקדושת שביעית נוהגת רק במינים העומדים לאכילה, ולולב, הדס וערבה אינם עומדים לאכילה].

לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית = מכיון שאסור לקנות אתרוג בשביעית. והטעם: באתרוג יש קדושת שביעית, והכסף שנותנים עבורו מתקדש גם הוא בקדושת שביעית, ויש חשש שמא המוכר שהוא עם הארץ לא ינהג בכסף זו בהתאם לקדושה שבו.

ואם המוכר לא מסכים לתת לו את האתרוג במתנה, צריך הקונה להוסיף על דמי הלולב, ההדס והערבה עד שיגיע לסכום של ד' מינים עם האתרוג. לדוגמא, אם הלולב, ההדס והערבה עולים 150 ₪ והאתרוג עולה 120 ₪ ישלם "רק" על הלולב, ההדס והערבה 270 ₪, ובכך הוא "מבליע" את דמי האתרוג בדמי ארבעת המינים, וכאילו הוא מקבל את האתרוג במתנה.

משנה יב / הקדמה:

המשנה מבארת באיזה יום מימי חג הסוכות הוא זמן נטילת ארבעת המינים.

לשון המשנה:

"בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה, ובמדינה יום אחד. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש, ושיהא יום הנף כולו אסור".

ביאור המשנה:

בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה = בזמן שבית המקדש היה קיים [בראשונה] בלשון המשנה], היו נוטלים לולב בכל שבעת ימי חג הסוכות.

ובמדינה יום אחד = אך מחוץ לבית המקדש [במדינה' בלשון המשנה] ואפילו בתוך ירושלים היו נוטלים לולב רק ביום הראשון של חג הסוכות. והטעם:

נאמר בפסוק: "ולקחתם לכם ביום הראשון... ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים" – רק לפני ה', שזה בבית המקדש, יש חיוב לשמוח בארבעת המינים כל שבעת הימים, אבל מחוץ לבית המקדש אין נהגת מצוה זו של ארבעת המינים אלא ביום הראשון בלבד, כמו שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון".

[אמנם, לענין שבת היו המקדש והמדינה שווים, שאם חל יו"ט ראשון של סוכות להיות בשבת, היתה נטילת לולב דוחה שבת אפילו במדינה, ואילו בשאר ימי החג לא היתה נטילת לולב דוחה שבת אפילו במקדש].

משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש = אחרי חורבן ביהמ"ק תיקן ריב"ז [שהיה ראש חכמי ישראל בזמן חורבן בית המקדש] שגם מחוץ לבית המקדש יהיו נוטלים לולב כל שבעת ימי החג, שיהיה זכר לבית המקדש.

והטעם: נאמר בפסוק "ציון היא, דורש אין לה", דהיינו, שאין אדם נותן לב לדרוש את ירושלים, ומכאן למדו חז"ל שציון טעונה דרישה, כלומר, שצריך לעשות דברים כדי לזכור אותה, ולכן תיקן ריב"ז שיטלו לולב גם בזמן הזה בכל שבעת ימי החג, כמו שהיה בבית המקדש.

ושיהא יום הנף כולו אסור = עוד תיקן ריב"ז לאחר החורבן, שיום הנפת העומר שהוא יז' בניסן, יהיה אסור באכילת התבואה החדשה [הרחבה: "יום הנפת העומר" הוא יום הקרבת מנחת העומר, והוא נקרא כך מפני שמנחת העומר טעונה תנופה. מנחת העומר באה מן השעורים, וקריבה ביום יז' בניסן, והיא מתירה באכילה את התבואה החדשה].

והטעם: מכיון שבזמן שביהמ"ק קיים מותר לאכול מהתבואה החדשה רק לאחר הקרבת קרבן העומר, ולאחר חורבן ביהמ"ק היה אפשר לאכול מהתבואה החדשה משהאיר היום.

וחשש ריב"ז שמא בזמן שייבנה ביהמ"ק ימשיכו האנשים לאכול משהאיר היום וישכחו שבמין שיש ביהמ"ק אוכלים רק לאחר הקרבת קרבן העומר, ולכן תיקן שכל יום יז' בניסן יהיה אסור באכילת תבואה חדשה.

משנה יג / הקדמה:

משנתנו באה ללמד כיצד היו נוהגים ביום טוב הראשון שחל להיות בשבת [זאת לאחר שבמשנה הקודמת דובר על כך שנטילת לולב ביום הראשון של החג היתה דוחה את השבת, לכן כעת באה משנתנו להדגיש שהשבת היתה נדחית רק לענין נטילת לולב בלבד, אבל לא לענין הוצאתו מרשות לרשות].

לשון המשנה:

"יום טוב הראשון של החג שחל להיות בשבת, כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת. למחרת משכימין ובאין, כל אחד ואחד מכיר את שלו, ונוטלו. מפני שאמרו חכמים, אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של החג בלולבו של חבירו, ושאר ימות החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו".

ביאור המשנה:

יום טוב הראשון של החג שחל להיות בשבת = אם חל יו"ט ראשון של סוכות בשבת צריכים ליטול לולב, מכיון שמצות לולב דוחה שבת, ואפילו מחוץ לביהמ"ק.

כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת = וצריכים להביא את הלולב לבית הכנסת מערב שבת, מכיון שאסור להוציא מרשות לרשות בשבת.

למחרת משכימין ובאין, כל אחד ואחד מכיר את שלו, ונוטלו = ובשבת באים לבית הכנסת, כל אחד מכיר את הלולב שלו ונוטל אותו.

מפני שאמרו חכמים, אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של החג בלולבו של חברו = ומדוע צריך כל אחד להכיר את הלולב שלו? מכיון שביו"ט ראשון לא יוצאים ידי חובה בלולב שהוא לא שלי, שכתוב בפסוק: "ולקחתם לכם ביום הראשון", לכם – משלכם, שביו"ט הראשון הלולב צריך להיות שלך.

[נאפילו אם חברו יתן לו רשות להשתמש בלולב שלו אינו יוצא ידי חובה. אולם אם אדם נותן לחברו את לולבו במתנה, יכול המקבל לצאת בו יד"ח, נאפילו אם נתן לו במתנה על מנת להחזיר, שהרי 'מתנה על מנת להחזיר' – שמה מתנה', אך צריך להקפיד ולהחזיר לחברו את הלולב, שכן אם לא יחזירו זה ייחשב שנענע בלולב גזול].

ושאר ימות החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו = אך בשאר ימי החג אפשר לצאת ידי חובה בלולב של החבר, מכיון שאין חובה בשאר הימים שהלולב יהיה שלך.

משנה יד / הקדמה:

המשנה מביאה את הדין באופן ששכח והוציא את הלולב לרשות הרבים בשבת.

לשון המשנה:

"רבי יוסי אומר, יום טוב הראשון של החג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים – פטור, מפני שהוציאו ברשות".

ביאור המשנה:

רבי יוסי אומר, יום טוב הראשון של החג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים – פטור = במשנה הקודמת למדנו שגם אם חל יו"ט ראשון של סוכות בשבת צריך ליטול לולב, ואם אדם שכח שהוא שבת והוציא את הלולב מביתו לרשות הרבים, פטור מלהביא קרבן חטאת [=קרבן שהיחיד או הציבור חייבים להביא לכפרה במקרים או בזמנים מסויימים] על מלאכת 'הוצאה' בשבת.

מפני שהוציאו ברשות = מכיון שהיתה מוטלת עליו מצות נטילת לולב, והיה טרוד בעשיית המצוה, זה נקרא שהוא 'שוגג', וסובר רבי יוסי שהעושה מלאכה בשוגג מפני שהוא טרוד במצוה, פטור מחטאת.

[אמנם, אם קודם שהוציא את הלולב לרשות הרבים כבר יצא ידי חובת נטילת לולב, יהיה חייב חטאת על ההוצאה, מכיון שאין כאן טעות בדבר מצוה, הואיל ועיקר המצוה כבר נעשתה, ושוב אינו טרוד בה לעשותה].

משנה טו / הקדמה:

המשנה עוסקת בשני עניינים: א. דין החזרת הלולב למים בשבת וביום טוב. ב. דין קטן שהגיע לחינוך.

לשון המשנה:

"מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת. רבי יהודה אומר, בשבת מחזירין, ביום טוב מוסיפין, ובמועד מחליפין. קטן היודע לנענע - חייב בלולב".

ביאור המשנה:

מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת = מותר לאשה לקבל את הלולב מבעלה או מבנה לאחר שנטלו אותו, ולהחזירו למים כדי שלא יתייבש ונאפילו בשבת, ולא אוסרים עליה לטלטל את הלולב, ואף על פי שאינה חייבת בנטילת לולב, מכיון שהלולב ראוי לנטילה לאנשים, ומה שראוי לאנשים לנטילה מותר לנשים לטלטלו.

רבי יהודה אומר, בשבת מחזירין = רבי יהודה אומר, שמותר בשבת להחזיר את הלולב למים שהיה מונח בהם, אבל אסור להוסיף מים, וכל שכן שאסור להחליף את המים, משום שיש בזה טירחה לתיקון הלולב, וזה נחשב ל'תיקון כלי'.

ביום טוב מוסיפין = אך אם יו"ט ראשון של סוכות לא חל בשבת, מותר להוסיף על המים, שהקילו חכמים בענין זה ביו"ט יותר מבשבת, אבל גם ביו"ט יהיה אסור להחליף את המים אלא רק להוסיף עליהם.

ובמועד מחליפין = ובחול המועד מותר, ואפילו מצוה להחליף את המים [באה המשנה ללמד שמצוה להחליף כי ברור שמותר לעשות מלאכה שאין בה טורח בחול המועד]. והלכה כרבי יהודה.
[להחזירו למים - מותר רק להחזיר למים אם היה בהם קודם לכן והוציאו אותו משם כדי לקיים את המצוה, אבל לתת אותו במים לכתחילה יהיה אסור. בשבת - כאן מדובר בזמן שביהמ"ק קיים שהיו נוטלים לולב ביו"ט ראשון של סוכות שחל בשבת].
קטן היודע לנענע - חייב בלולב = ילד קטן שיודע איך לנענע את הלולב, חייב בלולב מדרבנן, כדי שיתחנך במצוות.

פרק ד / הקדמה:

פרק רביעי במסכת סוכה, הנקרא "לולב וערבה", עוסק בגזירת חכמים שגזרו שפעמים אין לקיים את מצוות החג בשבת החלה באחד מימי החג. כמו כן, עוסק הפרק במצוות נוספות: אמירת ההלל, שמחת החג, סוכה, ניסוך המים, ניגון החליל בשמחת בית השואבה, קיום מצות ערבה במקדש.

משנה א / הקדמה:

המשנה מביאה את מספר הימים המשתנה בהם נוהגות מצוות החג.

לשון המשנה:

"לולב וערבה – ששה ושבעה. ההלל והשמחה – שמונה. סוכה וניסוך המים – שבעה. והחליל – חמשה וששה".

ביאור המשנה:

לולב וערבה – ששה ושבעה = מצות לולב [הכוונה לד' מינים, ונקראת כל המצוה על שמו משום שהוא הגבוה מכולם ודרך צמיחתו גם היא גבוהה מהם], ומצות הקפת המזבח בענפי ערבה [בזמן שביהמ"ק היה קיים היו מביאים למקדש ערבה ממקום שנקרא 'מוצא', היו מעמידים אותה בצדי המזבח, ולאחר מכן היו מקיפים אותו בכל יום פעם אחת, והלכה למשה מסיני היא [=דינים ששמען משה מפי הקב"ה בהר סיני ומסרם לישראל], נוהגות לפעמים במשך ששה ימים ולפעמים במשך שבעה ימים.
ההלל והשמחה – שמונה = מצות גמירת ההלל ומצות השמחה בחג [בזמן ביהמ"ק השמחה היתה באכילת בשר שלמים, שנאמר: "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוךר"], נוהגות שמונה ימים.
סוכה וניסוך המים – שבעה = מצות הישיבה בסוכה ומצות ניסוך המים על גבי המזבח [בכל שבעת ימי חג הסוכות היו מנסכים על גבי המזבח בשעת הקרבת קרבן התמיד של שחר מים שנשאבו ממעיין השילוח] נוהגות שבעה ימים.
והחליל – חמשה וששה = החליל שמנגנים בו בשמחת בית השואבה כשהיו שואבים מים ממעיין השילוח בשביל קרבן התמיד של שחר [נקטה המשנה 'חליל' ואף שהיו עוד כלי נגינה אחרים, מכיון שקול החליל היה נשמע יותר משאר כלי הנגינה] נוהג לפעמים חמשה ימים ולפעמים ששה ימים.

משנה ב / הקדמה:

המשנה מפרטת מתי נוהגת מצות לולב שבעה ימים ומתי נוהגת רק ששה ימים.

לשון המשנה:

"לולב – שבעה, כיצד? יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, לולב – שבעה, ושאר כל הימים – ששה".

ביאור המשנה:

לולב – שבעה, כיצד = מתי מצות לולב נוהגת במשך שבעה ימים?
יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, לולב – שבעה = במקרה שיו"ט ראשון של סוכות חל בשבת, אז מצות לולב נוהגת שבעה ימים, מכיון שמצות לולב דוחה שבת, ונמצא שמנענעים בכל שבעת ימי החג.
ושאר כל הימים – ששה = אבל אם חל יו"ט ראשון של סוכות באמצע השבוע, אז מצות לולב נוהגת רק ששה ימים, מכיון שהשבת חלה באחד מימי חול המועד ולא מנענעים בה בלולב, ונמצא שמנענעים רק בששה ימים.

דוגמא למצות לולב שנוהגת שבעה ימים:

יום שבת – יו"ט ראשון [לולב דוחה שבת]	יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי
היום ה-1 למצות לולב	היום ה-2 למצות לולב	היום ה-3 למצות לולב	היום ה-4 למצות לולב	היום ה-5 למצות לולב	היום ה-6 למצות לולב	היום ה-7 למצות לולב

דוגמא למצות לולב שנוהגת ששה ימים:

יום שלישי [יו"ט ראשון של סוכות]	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת [לולב לא דוחה שבת]	יום ראשון	יום שני
היום ה-1 למצות לולב	היום ה-2 למצות לולב	היום ה-3 למצות לולב	היום ה-4 למצות לולב	/	היום ה-5 למצות לולב	היום ה-6 למצות לולב

משנה ג / הקדמה:

המשנה מפרטת מתי מצות הקפת המזבח בערבה נוהגת שבעה ימים, ומתי נוהגת רק ששה ימים.

לשון המשנה:

"ערבה – שבעה, כיצד? יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת, ערבה – שבעה, ושאר כל הימים – ששה".

ביאור המשנה:

ערבה – שבעה, כיצד = מתי מצות ערבה [שהיו מקיפים את המזבח עם ענפי ערבה] נוהגת במשך שבעה ימים?
יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת, ערבה – שבעה = אם היום השביעי של חג הסוכות [הנקרא במשנה 'יום שביעי של ערבה'] חל להיות בשבת, אז מצוות ערבה נוהגת במשך שבעה ימים; בששת ימי החג וגם בשבת, מכיון שחכמים רצו שיהיה היכר לכך שמצות ערבה היא מן התורה, לכן אמרו שגם ביום השביעי שהוא שבת צריך לקיים מצוה זו.
ושאר כל הימים – ששה = אבל אם היום השביעי של סוכות חל באחד משאר הימים, אז מצוות ערבה נוהגת רק ששה ימים, מכיון שלא היו מביאים ערבה למזבח בשבת [אלא אם כן היום השביעי חל בשבת].

דוגמא למצות ערבה שנוהגת שבעה ימים:

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת [יום שביעי של ערבה]
היום ה-1 למצות ערבה	היום ה-2 למצות ערבה	היום ה-3 למצות ערבה	היום ה-4 למצות ערבה	היום ה-5 למצות ערבה	היום ה-6 למצות ערבה	היום ה-7 למצות ערבה

דוגמא למצות ערבה שנוהגת ששה ימים:

יום רביעי [יום שביעי של ערבה]	יום שלישי	יום שני	יום ראשון	יום שבת	יום שישי	יום חמישי
היום ה-6 למצות ערבה	היום ה-5 למצות ערבה	היום ה-4 למצות ערבה	היום ה-3 למצות ערבה	/	היום ה-2 למצות ערבה	היום ה-1 למצות ערבה

משנה ד / הקדמה:

המשנה מפרשת כיצד היו מקיימים את מצות לולב בבית המקדש.

לשון המשנה:

"מצות לולב כיצד? יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, מוליכין את לולביהן להר הבית, והחזנין מקבלין מהן וסודרין אותן על גבי איצטבא, והזקנים מניחין את שלהן בלשכה. ומלמדים אותם לומר: כל מי שמגיע לולבי בידו, הרי הוא לו במתנה. למחר משכימין ובאין, והחזנין זורקין אותם לפניהם, והן מחטפין ומכין איש את חברו. וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה, התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו".

ביאור המשנה:

מצות לולב כיצד = כיצד היו מקיימים מצות נטילת לולב בשבת בבית המקדש [כשחל יו"ט בשבת נוטלים לולב גם בשבת].
יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, מוליכין את לולביהן להר הבית = כשחל יו"ט ראשון של סוכות בשבת, כל העם היו לוקחים את לולביהם לביהמ"ק מערב שבת, מכיון שלא יכלו להעביר בשבת את הלולב מרשות היחיד לרשות הרבים.

החזנין מקבלין מהן וסודרין אותן על גבי איצטבא = והשמישים הממונים על צרכי הציבור בביהמ"ק [ונקראו 'חזנים' מלשון 'חזזה'; שהרי עליהם לחזות ולראות מה נדרש לציבור], מקבליים מהם את הלולבים, ומניחים אותם על גבי ספסלי אבן שמעליהם היתה תקרה [א. תקרה זו הגינה על היושבים שם מפני הגשמים. ב. שמרה על הלולבים שלא יתייבשו מחום השמש] שהיו סביב רחבת הר הבית [ובלשון המשנה 'אצטבא'].

והזקנים מניחין את שלהן בלשכה = והזקנים שחששו שידחפו אותם מחר כאשר יבואו כולם לקחת את לולביהם הניחו את לולביהם בחדר צדדי [ובלשון המשנה 'לשכה'].

ומלמדים אותם לומר: כל מי שמגיע לולבי בידו, הרי הוא לו במתנה = והיו בית הדין מלמדים את כל מי שהבי את לולבו להר הבית לומר ש'כל מי שיקח את הלולב שלי, הרי שאני נותן לו אותו במתנה'. ומדוע?

מכיון שביו"ט ראשון צריך שארבעת המינים יהיו שלך, ואמרו כך כדי שאם למחרת בשבת יחליפו בטעות את הלולבים ביניהם, יוכלו לצאת ידי חובה ואפילו שזה לא הלולב שלו, שהרי הוא קיבל את הלולב שבידו במתנה.

[במשנה ג משה יג שם תיארו את דרך נטילת הלולב בשבת בבית הכנסת, לא נאמר דין זה שצריך ללמד את העם להקנות את לולביהן, מכיון שבבתי הכנסת לא היה עם רב כל כך, ועל כן הניחו שכל אחד ימצא את הלולב שלו ויוכל לצאת בו ידי חובה].

למחר משכימין ובאין, והחזנין זורקין אותם לפניהם, והן מחטפין ומכין איש את חברו = למחר, בשבת בבוקר, באים לביהמ"ק והשמישים היו זורקים את הלולבים לפניהם, והם היו חוטפים כל אחד את הלולב שלו [כי לא רצו לסמוך על כך שבי"ד לימדו את העם להקנות זה לזה את לולביהם], ומתוך כך הגיעו למצב שהיו מכים איש את חברו.

וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה, התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו = וכשראו בי"ד שהם באים למצב של סכנה, תיקנו שביו"ט ראשון שחל להיות בשבת, כל אחד יטול לולב בביתו ולא בבית המקדש.

משנה ה / הקדמה:

משנתנו עוסקת ומפרשת כיצד היו מקיימים את מצות הערבה בבית המקדש.

לשון המשנה:

"מצות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ובאין זוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח. תקעו והריעו ותקעו. בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים: "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא". רבי יהודה אומר: "אני והו הושיעה נא". ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים. בשעת פטירתן, מה הן אומרים? יופי לך, מזבח. יופי לך, מזבח. רבי אליעזר אומר: ליה ולך מזבח, ליה ולך מזבח".

ביאור המשנה:

מצות ערבה – כיצד = כיצד היו מקיימים את מצות הערבה בבית המקדש?

מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה = היה מקום למטה מירושלים שנקרא 'מוצא' שהיו גדלים בו עצי ערבה רבים, ובכל יום היו שלוחי ב"ד יורדים לשם וקוטפים משם ענפים גדולים וגבוהים של ערבה [ובלשון המשנה 'מורביות של ערבה'], ומביאים אותן לבית המקדש.

[אחד ההסברים לשם 'מוצא' הוא, שמכיון שלקחו משם ערבות לכן הוציאו את המקום הזה מתשלום מס למלך ולכן נקרא 'מוצא'. מקום זה היה בתחתית ההר, ועל כן המים היו מתקבצים לשם, וכתוצאה מכך גדל שם יער של עצי ערבה. ואע"פ שישנם מקומות נוספים בסמוך לירושלים שגדלים בהם עצי ערבה, מכל מקום לצורך מצות ערבה במקדש השתמשו בענפים גדולים במיוחד, וענפים כאלו היו מצויים רק ב'מוצא'].

ובאין זוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח = ובאים הכהנים ומעמידים את ענפי הערבה בצד המזבח על יסוד המזבח, וראשי הענפים היו כפופים על גבי גג המזבח [המזבח היה בגובה עשר אמות וענפי הערבה היו בגובה אחת עשרה אמה, ומכיון שהערבה היתה גבוהה מהמזבח באמה אחת, לכן היו מטים את האמה המיותרת של ראש הערבה על המזבח].

תקעו והריעו ותקעו = בזמן שהיו מביאים את הערבות זוקפים אותן בצדי המזבח היו תוקעים [תקיעה] ומריעים [תרועה] ותוקעים [תקיעה, ותקיעות אלו היו על ידי חצוצרה], לאות שמחה על קיום מצות ערבה.

בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא = בכל יום מששת הימים הראשונים של חג הסוכות, היו הכהנים מקיפים את המזבח פעם אחת, ובשעת ההקפה היו אומרים את הפסוק: "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא".

רבי יהודה אומר: אני והו הושיעה נא = רבי יהודה אומר, שבשעת ההקפה היו אומרים את הפסוק: "אני והו הושיעה נא".

[שהוא בגימטריא כמו הפסוק אנא ה'. אנא ה' (שם ה' מלא - יקוק) = 78, אני והו = 78. פירוש נוסף: "אני והו" פירושו, מי שאני והוא בצרה – הושיעה נא, כלומר, שאף ה' המשתתף בצרתם של ישראל הוא יושיעם. בנוגע להקפת המזבח: יש אומרים שהיו מקיפים את המזבח עם הערבות ואחר כך היו זוקפים אותם בצדי המזבח. ויש אומרים שהיו קודם זוקפים את הערבות בצדי המזבח ואת ההקפות היו עושים עם הלולבים].

ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים = ואותו היום, כלומר, ביום השביעי של החג, היו מקיפים את המזבח שבע פעמים, זכר להקפות סביב העיר יריחו, שגם אותה הקיפו ששה ימים בכל יום פעם אחת, וביום השביעי שהיה שבת הקיפו אותה שבעה פעמים.

[הטעם שעשו זכרון לנס כיבוש יריחו דווקא בחג סוכות הוא, שמשום ששיקר שמחת החג היא להודות לה' על חסדיו ונפלאותיו, והשבח העיקרי הוא על ניסים שנעשו בארץ ישראל, ולכן תיקנו לעשות בחג סוכות זכר לנס הראשון שנעשה לאחר שנכנסו ישראל לארץ].

בשעת פטירתו, מה הן אומרים? יופי לך, מזבח! יופי לך, מזבח! = כשהיו הכהנים נפטרים מן המזבח, כלומר כשהיו מסיימים את ההקפות, היו אומרים: "יופי לך, מזבח. יופי לך, מזבח". דהיינו, את היופי הזה אנחנו עושים לך, מזבח, שאתה מכפר עלינו.

רבי אליעזר אומר: ליה ולך מזבח! ליה ולך מזבח! = רבי אליעזר אומר, שהיו אומרים: "ליה ולך מזבח. ליה ולך מזבח". כלומר, י-ה פירושו ה'. והיו אומרים: לך ה' אנחנו מודים שאתה אלוקינו, ולך, מזבח, אנחנו משבחים, שאתה חביב עלינו ומכפר עוונותינו.

משנה ו / הקדמה:

משנה זו היא המשך למשנה הקודמת והיא מוסיפה לעסוק במצות הערבה במזבח.

לשון המשנה:

"כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיו מלקטין אותן מערב שבת. ומניחים אותן בגיגיות של זהב, כדי שלא יכמושו. רבי יוחנן בן ברוקה אומר, חריות של דקל היו מביאין וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח, ואותו היום נקרא יום חבוט חריות".

ביאור המשנה:

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת = באותה דרך שבה נעשתה מצות ערבה בימות החול, כך היו עושים אותה גם בשבת, ומדובר שהיום השביעי של חג הסוכות חל בשבת, שאז מצות ערבה נהגת גם בשבת.

אלא שהיו מלקטין אותן מערב שבת = אלא שלא היו קוטפים את הערבה בשבת משום שאסור לקצוף ענף ממקום גידולו בשבת, וגם אסור להעביר אותן דרך רשות הרבים, אלא היו קוטפים ומביאים אותן לביהמ"ק בערב שבת.

ומניחים אותן בגיגיות של זהב, כדי שלא יכמושו = ובכדי שלא יתייבשו במשך הלילה ['יכמושו' בלשון המשנה], היו מניחים אותן בגיגיות של זהב מלאות מים עד למחרת.

[ואע"פ שבפרק ג משנה ג למדנו שערבה כמושה כשרה, מכל מקום משום הידור מצוה עדיף לקיים את המצוה בערבה לחה ולא בערבה יבשה].

רבי יוחנן בן ברוקה אומר, חריות של דקל היו מביאין וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח = רבי יוחנן בן ברוקה חולק ואומר שלא היו מביאים לביהמ"ק ערבה אלא ענפים של דקל ['חריות של דקל' בלשון המשנה], והיו חובטין את ענפי הדקל האלו בקרקע בצדי המזבח.

ואותו היום נקרא יום חבוט חריות = ואותו היום, הכוונה היא, שכל יום שבו קיימו את המצוה וחבטו את ענפי הדקל היה נקרא 'יום חבוט חריות'.

משנה ז / הקדמה:

המשנה מתארת מנהג שנהגו בזמנם ביום האחרון של החג.

לשון המשנה:

"מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן".

ביאור המשנה:

מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן = פירוש ראשון: הגדולים חוטפים את לולביהם של הקטנים, והיו אוכלים את אתרוגיהן של הקטנים. פירוש שני: התינוקות משליכים מידם את הלולב ואוכלים את האתרוג, וכל זה נעשה כדי להרבות בשמחה, ולכן הגדולים לא היו עוברים על גזל בכך שהיו חוטפים מהקטנים את הלולב.

[מדוע לא אכלו את האתרוג של הגדולים? מכיון שהוקצה מאכילה לצורך המצוה, ודבר שהוקצה למצוותו נאסר בהנאה מחמת הקדושה שחלה עליו. ואף לאחר שסיימו לקיים את המצוה, נשאר האתרוג מוקצה עד סוף היום, מכיון שבתחילת היום הוא היה עדיין מוקצה למצוותו, והכלל בדינים אלו הוא שכל דבר שהוקצה בתחילת היום הרי הוא מוקצה לכל היום כולו. אולם על האתרוגים של הקטנים לא חל איסור זה, מכיון שהם לא הוקצו מלכתחילה למצוה גמורה, אלא רק כדי לחנך בהם את התינוקות, ולכן היה מותר לאוכלם גם באמצע היום השביעי].

משנה ח / הקדמה:

משנה זו מפרשת מתקיים הדין של קריאת ההלל והשמחה במשך שמונה ימים. וכן כיצד מתקיים הדין של מצות סוכה במשך שבעה ימים.

לשון המשנה:

"ההלל והשמחה – שמונה, כיצד? מלמד, שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יום טוב האחרון של החג, כשאר כל ימות החג. סוכה – שבעה, כיצד? גמר מלאכול, לא יתיר סוכתו. אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה, מפני כבוד יום טוב האחרון של החג".

ביאור המשנה:

ההלל והשמחה – שמונה, כיצד = כיצד מצות אמירת ההלל ושמחת החג נוהגות שמונה ימים?
מלמד, שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יום טוב האחרון של החג, כשאר כל ימות החג = מכיון שגם ביו"ט האחרון של סוכות - שהוא שמיני עצרת - חייבים באמירת ההלל ובשמחה ובכבוד היו"ט, נמצא שהן נוהגות שמונה ימים; שבעה ימים של סוכות ויום נוסף של שמיני עצרת.

סוכה – שבעה, כיצד = כיצד מצות סוכה נוהגת שבעה ימים, וכיצד יש להתנהג ביום השביעי?
גמר מלאכול, לא יתיר סוכתו = אם סיים לאכול בסוכה ביום השביעי, לא יתיר את הקשרים האוגדים את סוכתו, דהיינו, לא יפרק את סוכתו, שהרי מצות סוכה נוהגת עד סוף היום השביעי.

אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה, מפני כבוד יום טוב האחרון של החג = אבל מותר להוריד [ונקטה משנה 'מוריד' משום שסוכותיהן היו בגגות הבתים] את הכלים מהסוכה לבית מזמן מנחה קטנה ומעלה [שהוא שעתיים וחצי לערך קודם שקיעת החמה], משום שבכך נראה שהוא מכין את הבית לסעודת החג הבאה.

משנה ט / הקדמה:

משנה זו מבארת ומתארת כיצד הייתה מתקיימת מצות ניסוך המים בבית המקדש. אגב כך מבארת המשנה גם את דיני ניסוך היין.

[רוב הקורבנות הקרבים במקדש טעונים נסכים, כלומר, שמנסכים יין על גבי המזבח בשעת הקרבת הקרבן. בכל שבעת ימי חג הסוכות, בשעת הקרבת תמיד של שחר, היו מנסכים גם מים בנוסף לניסוך היין שהיו מנסכים כל השנה. מצוה זו של ניסוך המים הלכה למשה מסיני היא (=דינים ששמען משה מפי הקב"ה בהר סיני ומסרם לישראל). משנתנו מתארת את סדר הדברים החל משאיבת המים ממעיין השילוח השכם בבוקר, ועד לניסוחם על גבי המזבח].

לשון המשנה:

"ניסוך המים – כיצד? צלוחית של זהב מחזקת שלושת לוגים היה ממלא מן השילוח. הגיעו לשער המים, תקעו והריעו ותקעו. עלה בכבש ופנה לשמאלו, שני ספלים של כסף היו שם. רבי יהודה אומר, של סיד היו, אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין. ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין. אחד מעובה ואחד דק, כדי שיהיו שניהם כלין בבת אחת. מערבי של

מים, מזרחי של יין. עירה של מים לתוך של יין, ושל יין לתוך של מים – יצא. רבי יהודה אומר, בלוג היה מנסך כל שמונה. ולמנסך אומרים לו: הגבה ירך. שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו, ורגמוהו כל העם באתרוגיהן".

ביאור המשנה:

ניסוך המים – כיצד = כיצד היו מקיימים את מצות ניסוך המים בחג הסוכות?

צלוחית של זהב מחזקת שלושת לוגים היה ממלא מן השילוח = הכהן היה לוקח צלוחית של זהב שמכילה שלשה לוגים [שהם בערך 1.03 ליטר], והולך עמה למעיין [ודווקא למעיין שכתוב: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה"] ה"שילוח" שהיה סמוך לבית המקדש וממלא את הצלחת במי המעיין.

הגיעו לשער המים, תקעו והריעו ותקעו = כשחזרו מן השילוח והגיעו לשער המים [הוא אחד מן השערים שהיו בצד הדרומי של העזרה, ונקרא כך על שם שדרכו הכניסו את המים ששימשו למצות ניסוך המים. שער זה היה מכון כנגד המזבח, כדי שיכניסו את המים בדרך ישירה למזבח], וכשהגיעו – תקעו [תקיעה] והריעו [תרועה] ותקעו [תקיעה, ותקיעות אלו היו בחצוצרות], לקיים מה שנאמר "ושאבתם מים בששון".

[שאיבת וניסוך המים היו נעשים בשמחה גדולה בבית המקדש והיו מנגנים בחליל לרגל שאיבת המים וניסוחם, והיתה נקראת שמחה זו "שמחת בית השואבה", וכל כך גדולה היתה עד שאמרו חז"ל ש"מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו". ונקראה כך משום שמשם היו שואבים רוח הקודש, שהרי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, וכיונה הנביא שהיה מעולי הרגלים ובשעת שמחת בית השואבה שרתה עליו שכינה.

ומדוע עשו זאת בפרסום גדול? – כדי להכחיש דעותיהם של הצדוקים (=אנשים שלא האמינו בתורה שבעל פה אלא רק בתורה שבכתב, וממילא לא הודו גם בכל המצוות שהם הלכה למשה מסיני, שהרי לא נכתבו בתורה), שלא הודו במצות ניסוך המים בחג].

עלה בכבש ופנה לשמאלו = הכהן שזכה במצות הניסוך היה עולה בכבש, שהיה בצד דרום של המזבח, והיה פונה לשמאלו לפינה המערבית-דרומית, ששם היו נעשים ניסוך היין והמים.

שני ספלים של כסף היו שם = בראש המזבח בפינה הדרומית-מערבית היו שני ספלים של כסף, אחד לנסך בו יין והשני לנסך בו מים.

רבי יהודה אומר, של סיד היו, אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין = רבי יהודה אומר, שהספלים היו של סיד ולא של כסף, ומכיון שניסכו לתוך הספל יין – הוא השחירו [לסיד יש מראה לבן, אבל כשהוא בא במגע עם יין הוא משחיר]. ומכיון שלפעמים הכהנים היו טועים ושופכים יין לתוך הספל של מים, לכן גם הספל של המים היה משחיר.

ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין = בכל ספל היה "חוטם דק", כלומר, נקב, ומה שהיה הכהן מנסך לתוך הספל היה יורד דרך הנקב לגג המזבח, ומשם היה יורד לחלל עמוק שהיה תחת מזבח כנגד מקום הנסכים, הנקרא "שיתין".

[מובא בגמרא (סוכה מט.), שהשיתין מששת ימי בראשית נבראו ולא נבראו בידי אדם, שנאמר "חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן". חמוקי ירכיך – אלו השיתין, שחמוקים ומוסותרים בירכי המזבח, ועליהם נאמר שהיו 'כמו חלאים', דהיינו, שהיו מחוללין (=חלולים) ויורדים עד התהום, מעשה ידי אמן, דהיינו שעשיית שיתין אלו היו מעשה ידי אומנותו של הקב"ה.

עוד מובא בגמרא (שם מט:), שבזמן שהיו מנסכים יין על גבי המזבח היו פוקקין (=סותמים) את השיתין שבראש המזבח (שדרכו ירד היין לשיתין), על מנת שהיין יתאסף על המזבח קודם ירידתו לתוך השיתין].

אחד מעובה ואחד דק, כדי שיהו שניהם כלין בבת אחת = הנקב של הספל שבו היה מנסך את היין היה עבה, והנקב של הספל שבו היה מנסך את המים היה דק יותר, מכיון שהיין סמיך [=עבה] יותר מהמים, לכן הוא יוצא לאט יותר דרך הנקב, ומכיון שהיו מתחילים לנסך את היין והמים בבת אחת, לכן הנקב של היין היה עבה יותר, כדי שיציאת המים והיין מהספלים תסתיים באותו הזמן.

מערבי של מים, מזרחי של יין = שני הספלים היו עומדים אחד ליד השני, אך הספל שהיה קרוב יותר לצד מערב היה של ניסוך המים, והספל הקרוב יותר לצד מזרח היה של ניסוך היין.

[נמצא שכאשר הלכו הכהנים עם הנסכים בידיהם על צידו הדרומי של המזבח כלפי מערב, הם היו נתקלים תחילה בספל שמיועד לניסוך היין, ורק אחר כך בספל שמיועד לניסוך המים. על ידי כך קיימו את הכלל: "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם", שהרי ניסוך היין תדיר יותר מניסוך המים, שניסוך היין נוהג בכל ימות השנה ואילו ניסוך המים אינו נוהג אלא בחג הסוכות בלבד].

עירה של מים לתוך של יין, ושל יין לתוך של מים – יצא = אם טעה הכהן ושפך מן הצלוחית של המים לתוך הספל של היין, או ששפך מן הצלוחית של היין לתוך הספל של המים, יצא ידי חובה בדיעבד [אבל אם עירב את המים והיין ביחד, לא יוצא ידי חובה].

רבי יהודה אומר, בלוג היה מנסך כל שמונה = רבי יהודה חולק על תנא קמא בשני דברים: א. לדעתו, הכהן היה מנסך בצלוחית שמחזיקה רק לוג אחד של מים ולא בצלוחית של שלושה לוגים, שרבי יהודה סובר ששיעור ניסוך המים הוא לוג אחד בלבד. ב. לפי רבי יהודה, מצות ניסוך המים נוהגת שמונה ימים, גם בשמיני עצרת, ולא רק בשבעת ימי חג הסוכות, ואין הלכה כרבי יהודה.

ולמנסך אומרים לו: הגבה ירך. שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו, ורגמוהו כל העם באתרוגיהן = לכהן שהיה מנסך היו אומרים: "הגבה ירך", כדי שנוכל לראות שאכן אתה נותן את המים לתוך הספל, מכיון שפעם אחת היה כהן צדוקי, ומחמת שהצדוקים לא הודו במצות ניסוך המים, רצה הכהן הצדוקי לבזות את המצוה, ובמקום לשפוך את המים לתוך הספל שפך אותם על רגליו, וכשראו זאת העם רגמו אותו באתרוגים שלהם והרגוהו, ומאז תיקנו שהיו אומרים לכהן שבשעת ניסוך המים עליו להגביה את ידיו שיוכלו לראות שאכן נותן הוא את המים לתוך הספל.

[המשנה מציינת שרגמו את הכהן הצדוקי באתרוגים, כדי לרמוז שאותו מעשה אירע בשעה שהיו אתרוגים מצויים בידם, דהיינו בזמן תפילת שחרית שזה הוא זמן נטילת אתרוג. בכך מלמדת המשנה שמצות ניסוך המים בחג הסוכות נוהגת רק בשעת הקרבת קרבן תמיד של שחר, בניגוד למצות ניסוך היין בכל השנה, שנוהגת גם עם קרבן תמיד של בין הערביים. עוד מובא בגמרא (סוכה מח: מט.), שבאותו היום נפגמה קרן המזבח על ידי האבנים (רש"י בדף מח: בד"ה נפגמה) שנזרקו על הצדוקי, והביאו בול (=מלא אגרוף) מלח וסתמו, כדי שלא יראה המזבח פגום, מכיון שמזבח שאין לו קרן פסול לעבודה].

משנה י / הקדמה:

משנה זו מפרשת כיצד קיימו את מצות ניסוך המים בשבת.

לשון המשנה:

"כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח, ומניחה בלשכה. נשפכה או נתגלתה - היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים המגולין, פסולים לגבי מזבח".

ביאור המשנה:

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת = באותה דרך שבה נעשה ניסוך המים בימות החול, כך הוא נעשה גם בשבת. **אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח, ומניחה בלשכה =** אלא שהיה ממלא מערב שבת מים ממעיין השילוח לתוך חבית של זהב שאינה מקודשת בקדושת 'כלי שרת', כלומר, שעדיין לא עבדו איתה בביהמ"ק, והיו מניחים אותה בלשכה, ולמחרת בשבת בבוקר היה ממלא מאותה חבית מים לתוך צלוחית מקודשת, ומתוך הצלוחית היו מנסכים את המים על המזבח.

לצורך ניסוך המים בשבת היו משתנים שני דברים מניסוך המים ביום חול: א. ביום חול היו שואבים מים ביום הניסוך עצמו, ולניסוך המים בשבת היו ממלאים מים בחבית מערב שבת [מכיון שאסור לטלטל את המים מרה"ר לרה"י]. ב. לניסוך המים בשבת היו ממלאים מים לתוך חבית של זהב ולא לתוך צלוחית של זהב. [מדוע הניחו את המים ששאבו בערב שבת בחבית שאינה מקודשת? מכיון שאם החבית היתה מקודשת, המים היו צריכים ללון בה בלילה של ליל שבת, ויש כלל האומר 'כל דבר המתקדש בכלי שרת נפסל בלינה'].

נשפכה או נתגלתה - היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים המגולין, פסולים לגבי מזבח = אם החבית נשפכה או שנתגלתה, היה ממלא מים לצורך הניסוך מהכיור שבמקדש, מכיון שיין ומים מגולים פסולים למזבח, ואי אפשר לנסך איתם.

ב' טעמים לכך: א. חוששים שמא שנה מהם נחש והטיל לתוכם ארס, ונמצא שחסר מהשיעור הנצרך לניסוך היין או המים [שלושה לוגים לפי תנא קמא, ולוג אחד לפי רבי יהודה], שהרי הארס המעורב בהם משלים לשיעור החסר. ב. אין זה ראוי לנסך יין או מים שהיו מגולים בלילה משום שזהו דרך בזיון כלפי מעלה, וכמו שלא היו מגישים למלך בשר ודם כאלו מים לשתייה, כל שכן שאי אפשר להביאם למלך מלכי המלכים הקב"ה.

פרק ה / הקדמה:

פרק חמישי והוא האחרון במסכת סוכה, הנקרא "החליל", עוסק בתיאור שמחת בית השואבה בבית המקדש, וכן נישנים בו פרטים על קרבנות המוספים של החג ועל כמה עניינים מסדרי בית המקדש.

משנה א / הקדמה:

משנתנו באה לבאר כיצד היתה מתקיימת מצות החליל בבית המקדש.

לשון המשנה:

"החליל - חמשה וששה. זהו החליל של בית השואבה, שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. אמרו: כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו".

ביאור המשנה:

החליל - חמשה וששה = מצות החליל [היא מצות שמחת בית השואבה] נוהגת לפעמים חמשה ימים ולפעמים ששה ימים. כיצד? – כשחל יו"ט ביום חול החליל נוהג חמשה ימים, וכשחל יו"ט בשבת החליל נוהג ששה ימים.

דוגמא למצות חליל שנוהגת חמשה ימים:

ליל שני	ליל ראשון	ליל שבת	ליל שישי	ליל חמישי	ליל רביעי	ליל שלישי - יו"ט ראשון
5	4		3	2	1	

דוגמא למצות חליל שנוהגת ששה ימים:

ליל שבת - יו"ט ראשון	ליל ראשון	ליל שני	ליל שלישי	ליל רביעי	ליל חמישי	ליל שישי
	1	2	3	4	5	6

זהו החליל של בית השואבה, שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב = החליל המוזכר במשנה זה החליל של שמחת בית השואבה [והזכירה המשנה רק חליל משום שקולו היה נשמע יותר מקולם של כלי הנגינה האחרים], שאינו דוחה שבת ויום טוב.

אמרו: כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו = בשמחת בית השואבה היו נוהגים שמחה יתירה [כמו שיתבאר במשניות הבאות], ולכן אומרת המשנה שמי שלא ראה שמחה זו נחשב שלא ראה שמחה שלימה מימיו.

משנה ב / הקדמה:

משנה זו מתארת את שמחת בית השואבה בבית המקדש, ואת ההכנות שקדמו לשמחה זו.

לשון המשנה:

"במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול. ומנורות של זהב היו שם, וארבעה ספלים של זהב בראשיהן, וארבעה סולמות לכל אחד ואחד, וארבעה ילדים מפרחי כהונה ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג, שהן מטילין לכל ספל וספל".

ביאור המשנה:

במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול = במוצאי יו"ט הראשון של חג הסוכות היו הכהנים והלוויים יורדים מעזרת ישראל לעזרת הנשים שבה היתה נעשית שמחת בית השואבה ותיקנו שם תיקון גדול, כלומר, הכינו את העזרה לשמחה זו.

ומה היה התיקון?

הקיפו את עזרת הנשים 'גזוזטרא' [=מרפסת] משלשה צדדים, דהיינו שקבעו בכתלי העזרה מסביב זיזים בולטים, ובכל שנה בזמן חג הסוכות הניחו עליהם קרשים כדי שיוכלו לשבת שם ולראות את שמחת בית השואבה [מכיון שרק החסידים והמדקדקים במצוות היו רוקדים בשמחה זו ולא כל שאר העם], ותיקנו שהנשים יהיו יושבות מלמעלה [על גבי הגזוזטרא], והאנשים מלמטה, כדי שלא יהיו מעורבים ויבואו לידי קלות ראש.

ומנורות של זהב היו שם = מנורות של זהב בגובה חמישים אמה [אמה = 1/5 מטר. 50 אמה = 25 מטר] היו בעזרת הנשים ואורן היה מאיר בכל ירושלים [כפי שיתבאר במשנה ג].

וארבעה ספלים של זהב בראשיהן = בראש כל מנורה ומנורה היו ארבעה ספלים של זהב, ובתוך הספלים הללו הניחו את הפתילות שאותן הדליקו באש [כפי שיתבאר במשנה ג].

וארבעה סולמות לכל אחד ואחד = לכל מנורה היה ארבעה סולמות. דהיינו, סולם אחד לכל אחד מארבעת הספלים.

וארבעה ילדים מפרחי כהונה = ארבעה 'בחורי כהונה' היו עולים על סולמות אלו, אחד על כל סולם [נקראו 'פרחי כהונה' משום: א. שזקנם מתחיל לפרוח. ב. לרמוז שהיו יפים כפרחים. ג. שהיו מהירים במעשיהם כעוף הפורח], ולקחו דווקא כהנים צעירים כדי להרבות בהידור המצוה [שהרי היו זריזים].

ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג = בידיהם של ארבעת הילדים היו ארבעה כדים של שמן, בכמות של מאה ועשרים לוג בסך הכל [שלושים לוג בכל כד (לוג = 1/5 ליטר × 30 לוג = 15 ליטר)].

שהן מטילין לכל ספל וספל = ואת השמן הזה שבכדים היו שופכים לתוך הספלים, כד אחד לכל ספל.

משנה ג / הקדמה:

משנה זו ממשיכה בתיאור המנורות שהאירו בשמחת בית השואבה.

לשון המשנה:

"מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין, ובהן היו מדליקין, ולא היתה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה".

ביאור המשנה:

מבלאי מכנסי כהנים = ממכנסייהם הבלואים של הכהנים [לכן הדיוט היו ארבעה בגדים שאותם לבש בשעת העבודה במקדש: כתונת, אבנט, מגבעת ומכנסיים].

ומהמייניהן = ומאבנטיהם שבלו.

מהן היו מפקיעין = מהם היו קורעים [מפקיעין' בלשון המשנה] ועושים פתילות. כלומר, לאחר שבלו ולא היו ראויים עוד ללבישה, היו קורעים אותם, ועושים מהקרעים פתילות למנורות.

ובהן היו מדליקין = ובפתילות אלו היו משתמשים להדלקת המנורות.

[בגדי הכהנים נקנו מכספי הציבור, ולכן לאחר שבלו ולא היו ראויים עוד ללבישה, השתמשו בהם לצורך הציבור בשמחת בית השואבה. אכן לצרכי חולין אסור להשתמש בבגדי כהונה שבלו, מכיון שהם שייכים להקדש, אלא ששמחת בית השואבה נחשבת במדה מסויימת כחלק מעבודת הקרבנות, מכיון שהיו עושים אותה לכבוד ניסוך המים, ולכן היה מותר להשתמש בבגדים אלו לצורכה].

ולא היתה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה = מכיון שהמנורות היו גבוהות [50 אמה. אמה = 1/5 מטר. 50 אמה = 25 מטר], והר הבית היה גבוה, האור שהפיצו המנורות היה זורח בכל ירושלים, עד שכל חצר שהיתה בירושלים היתה מאירה מאור המנורות. ומדוע הרבו כל כך באור? – מכיון שריבוי אור מגדיל את השמחה. [בגמרא (סוכה נג.) מובא, שהאור שזרח מהמקדש היה כל כך גדול, עד שאשה שהיתה יושבת בחצרה שבירושלים היתה יכולה לברור חיטים לאור של שמחת בית השואבה].

משנה ד / הקדמה:

משנה זו מתארת את סדר שמחת בית השואבה, ואת סדר ההליכה לשאיבת המים ממעיין השילוח לצורך ניסוך המים.

לשון המשנה:

"חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפנין דברי שירות ותשבחות. והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובחוצרות ובכלי שיר בלא מספר, על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים, שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה. ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושתי חוצרות בידיהן. קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו. היו תוקעין והולכין, עד שמגיעין לשער היוצא מזרח. הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן למערב, ואמרו, אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' לפני קדמה, והמה משתחוים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו. רבי יהודה אומר, היו שונין ואומרין, אנו ליה, וליה עינינו".

ביאור המשנה:

חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן = בשמחת בית השואבה לא היו מניחים לעמי הארץ או לכל מי שרצה בכך לרקוד ולשמח, מכיון שיש לחשוש שיבואו לידי קלות ראש, אלא גדולי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו רוקדים ומשמחים במקדש בימי חג הסוכות, אבל שאר כל העם האנשים והנשים היו באים כדי לראות ולשמע, וזו כוונת המשנה שחסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם, דהיינו, לפני כל אלו שבאו לראות את השמחה, ולכן אומרת המשנה:

חסידים הם אנשים המדקדקים במצוות ומרבים במעשים טובים [חסיד הוא מי שעושה לפניו משורת הדין, וצדיק הוא מי שנוהג בדיוק על פי הדין], ואנשי מעשה הם גדולי הדור [שמעשה הציבור מסור בידם], הם היו רוקדים לפני העם שבאו לראות את שמחת בית השואבה, ובמהלך הריקוד היו זורקים את האבוקות למעלה וחוזרים ומקבלים אותן בידיהן [יש שהיו בקיאים לעשות כן בארבע אבוקות, ויש בשמונה אבוקות. הריקודים היו עם אבוקות של אור, משום שריבוי אור גורם להגדלת השמחה].

[מדברי הגמרא (סוכה נג.) על שמחת בית השואבה: "אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן: אם אני כאן - הכל כאן, ואם איני כאן - מי כאן. הוא היה אומר כן: למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, אם תבא אל ביתי - אני אבא אל ביתך, אם אתה לא תבא אל ביתי - אני לא אבא אל ביתך".

"אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל, כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור, וזרק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו. וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה [=מתכופף], ונושק את הרצפה וזוקף, ואין כל בריה [מן הבריות שעמדו בעזרה בדורו] יכולה לעשות כן".

"אמר רבי יהושע בן חנניה, כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו. כיצד? שעה ראשונה - תמיד של שחר, משם - לתפלה, משם - לקרבן מוסף, משם - לתפלת המוספין, משם - לבית המדרש, משם - לאכילה ושתייה, משם - לתפלת המנחה, משם לתמיד של בין הערבים, מכאן ואילך - לשמחת בית השואבה", שנמשכה כל הלילה, ובבוקר חוזרים להקריב תמיד של שחר של היום הבא, וכן בכל ימי חול המועד.

כתב הרמב"ם (ה' לולב ח, יד): "מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע".

ואומרים לפנין דברי שירות ותשבחות = ואומרים לפני העם דברי שירות ותשבחות. ומה היו דברי השירות והתשבחות שהיו אומרים לפני העם? ג' פירושים נאמרו בגמרא (סוכה נג.):

א. חסידים ואנשי מעשה שלא חטאו בילדותם היו אומרים: "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו". כלומר, שלא עברנו בילדותנו עבירה שהיתה מביישת אותנו בזקנותנו. **ב.** בעלי תשובה היו אומרים: "אשרי זקנותנו שכיפרה את ילדותנו". כלומר, שזכינו לשוב בתשובה בזקנותנו על מה שחטאנו בילדותנו. **ג.** אלו ואלו אומרים: "אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב [אל ה'] וימחול לו".

ודברים אלו הן דברי השירות והתשבחות האמורות במשנה, שהיו משבחים את הקב"ה על כך שעזרם שלא חטאו, ועל כך שמוחל לשבים אליו.

והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלות ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר = הלויים היו מנגנים בכנורות ובנבלים ובמצלות ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר. כלומר, בכלי שיר רבים מאד. כל אחד ואחד היה מנגן בכלי שיר שהיה יודע לנגן בו.

על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים, שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה = הלויים היו עומדים על חמש עשרה מדרגות [מעלות' בלשון המשנה] שהיו יורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים [חמש עשרה מדרגות בצורת חצי עיגול, שהיו יורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, שהיתה גבוהה מעזרת נשים בשבע וחצי אמות שהם 3.75 מטר], והמדרגות הללו נבנו כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים [פרקים ק - קלד], ועל המדרגות הללו עמדו הלויים בשמחת בית השואבה ונגנו בכלי שיר ואמרו שירה [בשונה מהשיר שהיו אומרים בעת הקרבת הקרבן בכל ימות השנה שאז היו עומדים על הדוכן סמוך למזבח].

[בגמרא סוכה נג. מובא, שכאשר כרה דוד המלך את ה"שיתין", הם נקבים עמוקים מאד בקרקע שתחת המזבח, שלתוכם "שותתים" נסכי היין והמים, עלה התהום על גדותיו וביקש להציף את העולם. כדי למנוע זאת כתב דוד את שם ה' על חתיכת חרס וזרקה לתוך התהום, והמים נסוגו לעומק שש עשרה אלף אמה. כשראה דוד שהמים ירדו כל כך, ועל ידי כך נגרם נזק לבני אדם, שהרי ככל שמי התהום קרובים יותר לפני הקרקע האדמה לחה יותר ומוציאה פירות טובים יותר, חיבר את חמשה עשר פרקי "שיר המעלות", ואז עלה התהום חמש עשרה אלף אמה, ונשאר בעומק אלף אמה מתחת לפני הקרקע

כתב המהרש"א, מכיון ששמחת בית השואבה קשורה למצות ניסוך המים, שעל ידי קיומה מתברכים מי התהום, לכן ראוי שבזמן אותה שמחה יעמדו הלויים על המעלות שנבנו כנגד פרקי "שיר המעלות", שאף הם נאמרו כדי להעלות את מי התהום].

עד כאן תיארה המשנה את שמחת בית השואבה שעשו במשך הלילה לכבוד שאיבת המים לצורך ניסוחם על גבי המזבח. כעת מתארת המשנה את סדר היציאה בסוף אותה שמחה מבית המקדש למעיין השילוח שממנו שאבו את המים [בסוף פרק ד' תיארה המשנה את סדר הדברים משאיבת המים ממעיין השילוח ועד לניסוחם על גבי המזבח].

ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושתי חצוצרות בידיהן = שני כהנים עמדו בשער העליון [ונקרא "העליון" על שם שהיה למעלה מעזרת נשים] הוא שער ניקנור, שהיה נמצא בכותל שהבדיל בין עזרת ישראל לעזרת נשים, ושתי חצוצרות היו בידיהם של הכהנים הללו.

[בגמרא (יומא לח.) מסופר, שניקנור נסע לאלכסנדריא של מצרים כדי להביא דלתות לשערי המקדש. במצרים הוא הכין שתי דלתות מצופות נחושת. בחזרתו ממצרים עם שתי הדלתות שהכין, עמד סער גדול בים שאיים להטביע את הספינה על כל נוסעיה. נוסעי הספינה, ברצותם להקל ממשא הספינה, נטלו אחת מן הדלתות והטילו לים. בראותם שהים עדיין לא נח מזעפו, רצו להטיל גם את הדלת השנייה. ניקנור, בראותו זאת, תפס את הדלת, חיבקה בחוזקה ואמר לנוסעי הספינה: אם מטילים אתם דלת זו, הטילוני עמה לים. מיד נח הים מזעפו. במשך הנסיעה הצטער מאוד ניקנור על הדלת הראשונה שהוטלה לים. כיון שהגיעה הספינה לנמל עכו, היתה הדלת שהוטלה לים מבצבצת ויוצאת מתחת לספינה. את הדלתות הללו העמידו בשער המזרח של העזרה כנגד פתח היכל. בברייתא מובא: "כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב, חוץ משערי ניקנור, מפני שנעשו בהם נסים". לדעות אחרות: "שער ניקנור" נקרא כן, על שם שר צבא יווני שבא להילחם בישראל וכתרו את ראשו וזרועו ותלו אותם על שער המקדש].

קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו = וכשקרא הגבר [מיהו "הגבר"? ב' פירושים: א. התרנגול. ב. הכהן שהיה רגיל להכריז בכל יום סמוך לעלות השחר: "עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדם", וזה היה בסוף שמחת בית השואבה], הכהנים שעמדו בשער העליון תקעו בחצוצרות [תקיעה תרועה ותקיעה] לסימן שהגיעה השעה ללכת למעיין השילוח לשאוב מים לצורך ניסוך המים.

הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו = לאחר מכן ירדו שני הכהנים במעלות לעזרת נשים, וכאשר הגיעו למעלה [מדרגה] העשירית, תקעו והריעו ותקעו פעם נוספת [באמת מאחר שכבר תקעו בשער העליון והם עתידים לתקוע גם כשיצאו מן השער התחתון, אין סיבה לתקוע על המעלה העשירית, אלא שהיה מקובל בידם שיש לתקוע מנין מסויים של תקיעות על ניסוך המים, ולכן קבעו מקום מסויים לתקוע בו באמצע ההליכה].

[הגמרא מסתפקת: האם הכוונה שירדו חמש מעלות והגיעו למעלה העשירית מלמטה, או שהכוונה היא שירדו עשר מעלות והגיעו למעלה העשירית מלמעלה, ואינה פושטת ספק זה].

הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו = כאשר הגיעו לעזרה [לקרקע עזרת הנשים], תקעו והריעו ותקעו פעם נוספת. היו תוקעין והולכין, עד שמגיעין לשער היוצא מזרח = היו מאריכים בתקיעות האחרונות, עד שהגיעו לשער היוצא מעזרת הנשים להר הבית הנמצא בצד מזרח.

[שער זה היה מכון כנגד השער העליון שהבדיל בין עזרת ישראל לעזרת נשים. כאשר יצאו הכהנים מן המקדש היתה הליכתם ממערב למזרח, ולכן לאחר שירדו במדרגות היורדות מן השער העליון וחצו את עזרת הנשים היו מגיעים לשער היוצא מעזרה זו לצד מזרח. הרוצה להיכנס לבית המקדש מהר הבית היה הולך בדרך הפוכה, נכנס בשער המזרחי של העזרה והולך ממזרח למערב עד שהיה מגיע למדרגות העולות לשער העליון].

הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן למערב, ואמרו, אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה, והמה משתחוים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו = כאשר הגיעו לשער היוצא ממזרח [שהיה מבדיל בין עזרת הנשים להר הבית. שער זה נקרא גם "שער התחתון" על שם שהיה נמוך יותר מהשער העליון], הפכו פניהם לצד מערב, כלפי העזרות והיכל, ואמרו: "אבותינו שהיו במקום הזה [בזמן בית המקדש הראשון] אחוריהם [מופנים] אל היכל ה' ופניהם קדמה [למזרח (קדמה = מזרח)], והמה משתחוים קדמה לשמש" [העולה מצד מזרח], אבל אנחנו - עינינו לה'. כלומר, שבניגוד לאבותיהם הם משתחוים רק לה'.

[הטעם שהיו מזכירים גנות אבותיהם הוא, שמכיון שיצאו כל העם דרך השער המזרחי נמצא שהפכו פניהם מן היכל שהיה בצד מערב, ואבותיהם פנו עורף להיכל ה' שהיה במערב, ומאחר שהיה זה בזמן הסמוך לזריחת השמש, ואבותיהם השתחוו לשמש,

הוצרכו להזהיר שלא יחשוב איש שאף הם נוהגים כאבותיהם (ואין באמירת דברים אלו משום מוציא לעז על המתים, שהרי מעשה זה מפורש בתנ"ך).

רבי יהודה אומר, היו שונין ואומרים, אנו ליה, וליה עינינו = רבי יהודה אומר, שהיו כופלים 'שונין' בלשון המשנה] את דבריהם ואומרים: "אנו ליה" - משתחיים, "וליה עינינו" - מיחלות. כלומר, היו משתחיים ומודים לה' על העבר, ועיניהם מייחלות [=מצפות ומקוות] לה' להבא, ולאחר אמירה זו היו יוצאים לשאוב מים ממעיין השילוח. [מכיון שהיו אומרים "אנו ליה-משתחיים, ועינינו ליה-מיחלות", ומכיון שהזכירו שני עניינים ולא כפלו פעמיים ענין אחד, אין לחשוש בזה שיראו כמודים בשתי רשויות].

משנה ה / הקדמה:

אגב המשנה הקודמת שתיארה את התקיעות שתקעו בחצוצרות בבית המקדש בכל ימות השנה. [בכמה זמנים התורה ציוותה לתקוע בחצוצרות: א. כשהיו ישראל במדבר, תקעו כדי לקרוא לנשיאים או לעם לדבר עימם, או בשעת מסע המחנות ממקום למקום. ב. בשעת מלחמה או צרה. ג. בזמן הקרבת קרבנות צבור שזמנם קבוע, כמו קרבן פסח, קרבן תמיד ומוסף. ד. בכמה זמנים נוספים, כמו לצורך ניסוך המים וכד'].

לשון המשנה:

"אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה. בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש, שלש לפתיחת שערים, ותשע לתמיד של שחר, ותשע לתמיד של בין הערביים. ובמוספין היו מוסיפין עוד תשע. ובערב שבת היו מוסיפין עוד שש, שלש להבטיל העם ממלאכה, ושלש להבדיל בין קודש לחול. ערב שבת שבתוך החג היו שם ארבעים ושמונה, שלש לפתיחת שערים, שלש לשער העליון, ושלש לשער התחתון, ושלש למילוי המים, ושלש על גבי מזבח, תשע לתמיד של שחר, ותשע לתמיד של בין הערבים, ותשע למוספין, שלש להבטיל את העם מן המלאכה, ושלש להבדיל בין קודש לחול".

ביאור המשנה:

אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה = בבית המקדש היו תוקעים לא פחות מעשרים ואחת תקיעות ביום, ולא יותר מארבעים ושמונה תקיעות.

בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש = בכל יום היו תוקעים עשרים ואחת תקיעות, ואלו הן:

שלש לפתיחת שערים = כשפתחו את שערי העזרה בבוקר תקעו שלש תקיעות: תקיעה, תרועה ותקיעה [תקיעות אלו לא היו מצוה מן התורה אלא לסימן לאלה שעובדים במקדש באותו יום שיבואו לעבודתם].

ותשע לתמיד של שחר = תשע תקיעות [תקיעה תרועה ותקיעה $\times$ 3 פעמים] תקעו בשעת הקרבת קרבן תמיד של שחר, והיא מצות עשה.

[בשעת ניסוך היין על גבי המזבח יחד עם הקרבת קרבנות התמיד, היו הלויים עומדים על דוכן בסמוך למזבח ואומרים "שיר של יום", דהיינו, המזמור בתהלים שמייוחד לאותו יום. הלויים היו אומרים "שיר של יום" בין בשעת ניסוך היין שעם קרבן תמיד של שחר ובין בשעת ניסוך היין שעם קרבן תמיד של בין הערביים. את המזמורים הללו היו מחלקים לשלשה פרקים (חלקים), ועל כל פרק ופרק תקעו הכהנים תקיעה ותרועה ותקיעה, והעם היו משתחווים. נמצא שעל כל שיר היו תוקעים תשע תקיעות, ולכן בכל יום היו תשע תקיעות לתמיד של שחר ותשע תקיעות לתמיד של בין הערביים].

ותשע לתמיד של בין הערביים = ותשע תקיעות תקעו בשעת הקרבת קרבן תמיד של בין הערביים.

[מהו זמן "בין הערביים"? 'בין הערביים' פירושו, בתוך הזמן של שני הערבים. דהיינו, הערב הראשון הוא לאחר חצות היום, שאז אור השמש נחלש מעט. הערב השני הוא בסוף היום ממש, שאז השמש שוקעת. הזמן הזה שהוא שש שעות לערך נקרא 'בין הערביים'].

עד כאן תקעו עשרים ואחת תקיעות [3 + 9 + 9 = 21], ואלו הן העשרים ואחת תקיעות שאמרה המשנה שלא היו תוקעים פחות מהן, כי בכל יום פתחו את שערי העזרה ובכל יום הקריבו קרבן תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים. **ובמוספין היו מוסיפין עוד תשע = בימים שהקריבו בהם קרבן מוסף, כגון: בשבתות, בראשי חודשים ובמועדים, היו מוסיפים עוד תשע תקיעות [תקיעה תרועה ותקיעה $\times$ 3 פעמים] בשעת הקרבת קרבנות אלו, ותקיעות אלו הן מצות עשה. [בשעת הקרבת קרבנות המוספין היו הלויים אומרים את "שיר המוספין" שהוא שיר הקשור לענינו של אותו יום. גם את שיר המוספין היו מחלקים לשלשה פרקים, ותוקעים שלש תקיעות על כל פרק ופרק].**

ובערב שבת היו מוסיפין עוד שש = בכל ערב שבת היו מוסיפים עוד שש תקיעות סמוך לכניסת השבת. שלש להבטיל העם ממלאכה = שלש תקיעות היו כדי להודיע לעם להפסיק את מלאכתם.

[התקיעה הראשונה מבין התקיעות הללו, היתה סימן לעם שבשדות שעליהם להפסיק את מלאכתם ולחזור לעיר. התקיעה השנייה היתה סימן לבעלי החנויות שבעיר שעליהם לסלק את הדוכנים ולנעול את חנויותיהם. התקיעה השלישית היתה סימן לעם שבבתים לסיים את ההכנות לשבת; להוריד מהאש את הסירים המיועדים לסעודת ליל שבת, להטמין את החמין, ולהדליק נרות שבת]. **ושלש להבדיל בין קודש לחול =** ושלש תקיעות נוספות היו כדי להודיע על כניסת השבת [לאחר שלש התקיעות הראשונות היו ממתנים מעט (כדי צליית דג קטן, או בכדי להדביק את הפת בדופן התנור) ואז תקעו שלש תקיעות נוספות]. תקיעות אלו ציינו את כניסת השבת, ושמעתה ואילך אסור לעשות שום מלאכה.

ערב שבת שבתוך החג היו שם ארבעים ושמונה = בערב שבת שחל בתוך חג סוכות [המשנה מכנה את חג סוכות בשם 'חג', מפני שביאור המילה 'חג' היא מלשון ריקוד ומחול, וכיון שבחג הסוכות היו עושים ריקוד ומחול בשמחת בית השואבה, לכן ראוי יותר לקרוא בשם חג משאר החגים], היו תוקעים ארבעים ושמונה תקיעות [ואלו הן הארבעים ושמונה תקיעות שאמרה המשנה שלא היו תוקעים יותר מהן], ואלו הן:

שלש לפתיחת שערים = שלש תקיעות בפתיחת שערי העזרה שהיו תוקעים בכל יום.

שלש לשער העליון = שלש תקיעות שהיו תוקעים הכהנים שעמדו בשער העליון, בשעת קריאת הגבר בסוף שמחת בית השואבה [אלו הן התקיעות שהוזכרו במשנה ד': "ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושתי חצוצרות בידיהן. קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו"].

ושלש לשער התחתון = ושלש תקיעות כשהגיעו לקרקע עזרת הנשים, והיו מאריכים בתקיעות אלו עד שהגיעו לשער התחתון [שער זה נקרא "שער התחתון" על שם שהיה נמוך יותר מהשער העליון, ובמשנה ד' נקרא "שער היוצא מזרח", משום שדרכו היו יוצאים מעזרת הנשים להר הבית שהיה בצד מזרח] שהיה מבדיל בין העזרה להר הבית [אלו הן התקיעות שהוזכרו במשנה ד': "הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו. היו תוקעין והולכין, עד שמגיעין לשער היוצא מזרח"].

ושלש למילוי המים = שלש תקיעות תקעו לאחר ששאבו מים מן השילוח וחזרו לעזרה דרך שער המים [אלו הן התקיעות שהוזכרו בפרק ד משנה ט: "הגיעו לשער המים, תקעו והריעו ותקעו" לקיים מה שנאמר "ושאבתם מים בששון"]. **ושלש על גבי מזבח =** ושלש תקיעות תקעו בשעה שזקפו את הערבה בצדי המזבח [אלו הן התקיעות שהוזכרו בפרק ד משנה ה: "ובאין זוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח. תקעו והריעו ותקעו"].

תשע לתמיד של שחר = תשע תקיעות תקעו בשעת הקרבת קרבן תמיד של שחר.

ותשע לתמיד של בין הערבים = ותשע תקיעות תקעו בשעת הקרבת קרבן תמיד של בין הערביים.

ותשע למוספין = ותשע תקיעות בשעת הקרבת קרבן מוסף.

שלש להבטיל את העם מן המלאכה = שלש תקיעות כדי להודיע לעם להפסיק את מלאכתם, כמו בכל ערב שבת.

ושלש להבדיל בין קודש לחול = ושלש תקיעות נוספות כדי להודיע על כניסת השבת.

נמצא שבערב שבת שבתוך חג הסוכות תקעו ארבעים ושמונה תקיעות בסך הכל. כיצד? עשרים ואחת תקיעות שתוקעים בכל יום [שלש לפתיחת שערים, תשע לתמיד של שחר, ותשע לתמיד של בין הערביים], ועוד עשרים ושבע תקיעות

שהיו מיוחדות לאותו יום, והן: תשע למוספין, שתיים עשרה של חג הסוכות [שלוש לשער העליון, שלש לשער התחתון, שלש למילוי המים, ושלוש כשזקפו את הערבה בצדי המזבח], ושש של ערב שבת, ובסך הכל ארבעים ושמונה תקיעות.

הקדמה למשניות ו-ח:

משמרות הכהונה שעבדו בבית המקדש נחלקו ל-24 משמרות. משמרת פירושה, דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כל אחד בזמנו.

משה רבינו חילק את הכהנים ל-8 משמרות: 4 משמרות ממשפחת אלעזר בן אהרן, ו-4 ממשפחת איתמר בן אהרן. לאחר שהתרבו הכהנים חילקם שמואל ל-16 משמרות, וכשהתרבו עוד יותר חילקם דוד המלך ל-24 משמרות. הסדר של 24 המשמרות נקבע בזמן דוד על פי הגורל.

המשמר כולו היה נקרא על שם ראש המשמר, ועל כל משמר יש ראש אחד ממונה. כל שבוע היה משמר אחד עולה לירושלים לעבוד במקדש, עובד שם במשך שבוע שלם – משבת עד שבת – ואז היה המשמר הבא נכנס לעבודה במקומו, וכשהיה המשמר שעבד יוצא היה מקבל את חלקו בלחם הפנים.

המשמרות היו מתחלפים ביניהם באמצע השבת, המשמר שעבד בשבוע שעבר ("היוצא") היה עובד בשחרית, ואילו המשמר שבא לעבוד בשבוע הבא ("הנכנס") היה עובד אחר הצהריים.

כך היו מתחלפים ביניהם עד שכל אחד מן המשמרות עבד בתורו, ולאחר מכן התחיל סדר המשמרות מהתחלה. ובסך הכל, כל משמר עבד פעמיים בשנה.

הסדר של עשרים וארבעה המשמרות הוא כך: "וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הָרִאשׁוֹן לַיהוָה לְיִדְעָה הַשְּׁנִי: לְחֶרֶם הַשְּׁלִישִׁי לְשָׁעָרִים הָרְבִיעִי: לְמִלְכָּה הַחֲמִישִׁי לְמִיָּמֵן הַשִּׁשִּׁי: לְהַקּוֹץ הַשְּׁבִיעִי לְאַבְיָה הַשְּׁמִינִי: לְיִשׁוּעַ הַתְּשֻׁעִי לְשִׁכְנָהוּ הָעֲשָׂרִי: לְאַלְיָשִׁיב הָעֲשִׂיתִי עֶשֶׂר לְיָקִים שְׁנַיִם עֶשֶׂר: לְחֶפְזָה שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר לְיִשְׁבָּאב אַרְבָּעָה עֶשֶׂר: לְבִלְגָה חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר לְאֵמֶר שֵׁשָׁה עֶשֶׂר: לְחִזְרִי שִׁבְעָה עֶשֶׂר לְהַפְצֵץ שְׁמוֹנָה עֶשֶׂר: לְפִתְחָה תְּשֻׁעָה עֶשֶׂר לְיִחְזְקָאֵל הָעֲשָׂרִים: לְיִכִּין אֶחָד וְעֶשְׂרִים לְגַמּוּל שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים: לְדָלְיָהוּ שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים לְמַעְזָהוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים" (דברי הימים א פרק כד פסוקים ז-יח).

חכמים אמרו, שעל הכהן להסתפר בכל ערב שבת, הואיל והמשמרות מתחדשות בכל שבוע, לכן עליו להסתפר כדי שהמשמרת החדשה הנכנסת תראה אותו ביופיו.

כל משמרת היתה מחולקת לראשי בית אב, כאשר בכל יום היה עובד בית אב אחד, יוצא שהיו ששה ראשי בית אב, ובשבת היו כולם עובדים יחדיו.

כל משמר שמקריב את קרבנות הציבור והיחיד, אוכל את מה שראוי לאכילה לכהנים, וכן זוכה בעור הבהמות. במשך השנה רשאים היו בני המשמר שזמנו קבוע לאותו שבוע למנוע מכהן שאינו מבני אותו משמר ליטול חלק בהקרבת הקרבנות, אלא אם כן רוצה אותו כהן להקריב קרבן פרטי שלו.

אולם בשלושת הרגלים היו כל המשמרות באות לעבוד, כיון שבזמן הרגל, כל כהן שבא להקריב, אי אפשר לומר לו ללכת ולהמתין עד שיגיע זמן משמרתו, אלא עובד עמהם, ואותם הכהנים שאין זמן משמרתם בחג, מקריבים את כל הקרבנות שנוספו מחמת הרגל. אבל הנדרים והנדבות, קרבן התמיד וכל הקרבנות שלא באים מחמת הרגל, אותם מקריבה המשמרת שזמנה לעבוד בשבוע של הרגל.

משניות ו-ח בפרק ה מבארות:

א. כיצד חילקו בין הכהנים את הקרבת קרבנות מוסף של חג הסוכות.

ב. באלו דברים כל המשמרות שוות ברגלים, ואלו דברים המשמרת של אותו שבוע היתה מקריבה ומקבלת.

ג. חלוקת לחם הפנים בשבת הסמוכה לרגל ובשאר שבתות השנה.

משנה ו / הקדמה:

משנתנו מבררת כיצד חילקו ביניהם הכהנים את הקרבת קרבנות מוסף של חג הסוכות.

לשון המשנה:

"יום טוב הראשון של חג היו שם שלשה עשר פרים ואילים שנים ושעיר אחד. נשתירו שם ארבעה עשר כבשים לשמונה משמרות. ביום ראשון, ששה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד. בשני, חמשה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד. בשלישי, ארבעה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד. בחמישי, שנים מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד. בשביעי, כולן שוין. בשמיני, חזרו לפייס כברגלים. אמרו, מי שהקריב פרים היום, לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה".

ביאור המשנה:

יום טוב הראשון של חג היו שם שלשה עשר פרים ואילים שנים ושעיר אחד = ביו"ט ראשון של סוכות היו בביהמ"ק לצורך קרבנות המוספין: 13 פרים, 2 אילים, ו-1 שעיר [בסך הכל 16 קרבנות], שאותם הקריבו 16 משמרות.

נשתירו שם ארבעה עשר כבשים לשמונה משמרות = נמצא שנשארו 14 כבשים [שאותם גם היו צריכים להקריב בחג] ל-8 משמרות [החשבון הוא כך: מכיון שמתוך 24 המשמרות - עבדו 16 משמרות שהקריבו את קרבנות החג הנ"ל, נותרו מתוכם 8 משמרות שביניהם צריך לחלק את 14 הכבשים של החג].

ביום ראשון, ששה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד = ביום הראשון של החג, 6 משמרות מתוך ה-8 היו מקריבים שני כבשים לכל משמר [סה"כ 12 כבשים], ושני המשמרות הנותרים היו מקריבים כבש אחד לכל משמר [סה"כ 14 כבשים].

בשני, חמשה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד = ביום השני הקריבו 12 פרים, ומכיון שהתמעט פר אחד [מתוך ה-13 פרים של היום הראשון] נותרו 9 משמרות ל-14 כבשים.

לכן, 5 משמרות מתוך ה-9 היו מקריבים 2 כבשים לכל משמר [סה"כ 10 כבשים], ו-4 המשמרות הנותרים מקריבים כבש אחד לכל משמר [סה"כ 14 כבשים].

[בסוכות היו פרי החג מתמעטים והולכים, ועל זה אמרו במדרש שזה כדי לרמז שאומות העולם פוחתים והולכים. ולכן ביום האחרון מקריבים רק פר אחד כנגד עם ישראל, כדי לרמז שלעתיד לבוא יכלו עובדי כוכבים מן העולם].

בשלישי, ארבעה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד = ביום השלישי הקריבו 11 פרים, ומכיון שהתמעטו 2 פרים [מתוך ה-13 פרים של היום הראשון] נותרו 10 משמרות ל-14 כבשים.

לכן, 4 משמרות מתוך ה-10 היו מקריבים 2 כבשים לכל משמר [סה"כ 8 כבשים], ו-6 המשמרות הנותרים מקריבים כבש אחד לכל משמר [סה"כ 14 כבשים].

ברביעי, שלשה מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד = ביום הרביעי הקריבו 10 פרים, ומכיון שהתמעטו 3 פרים [מתוך ה-13 פרים של היום הראשון] נותרו 11 משמרות ל-14 כבשים.

לכן, 3 משמרות מתוך ה-11 היו מקריבים 2 כבשים לכל משמר [סה"כ 6 כבשים], ו-8 המשמרות הנותרים מקריבים כבש אחד לכל משמר [סה"כ 14 כבשים].

בחמישי, שנים מקריבין שניים שניים, והשאר אחד אחד = ביום החמישי הקריבו 9 פרים, ומכיון שהתמעטו 4 פרים [מתוך ה-13 פרים של היום הראשון] נותרו 12 משמרות ל-14 כבשים.

לכן, 2 משמרות מתוך ה-12 היו מקריבים 2 כבשים לכל משמר [סה"כ 4 כבשים], ו-10 המשמרות הנותרים מקריבים כבש אחד לכל משמר [סה"כ 14 כבשים].

בששי, אחד מקריב שניים, והשאר אחד אחד = ביום הששי הקריבו 8 פרים, ומכיון שהתמעטו 5 פרים [מתוך ה-13 פרים של היום הראשון] נותרו 13 משמרות ל-14 כבשים.

לכן, משמר אחד מתוך ה-13 היה מקריב 2 כבשים [סה"כ 2 כבשים], ו-12 המשמרות הנותרים היו מקריבים כבש אחד לכל משמר [סה"כ 14 כבשים].

בשביעי, כולן שוין = ביום השביעי הקריבו 7 פרים, ומכיון שהתמעטו 6 פרים [מתוך ה-13 פרים של היום הראשון] נותרו 14 משמרות ל-14 כבשים. לכן, ביום השביעי היו כל המשמרות שווים שכל משמר הקריב פר אחד. [בסך הכל הקריבו בכל ימי החג 70 פרים. קרבנות אלו נועדו לכפר על 70 אומות העולם, כדי שירדו גשמים בכל העולם, שהרי בחג נידונים על המים].

בשמיני, חזרו לפייס כברגלים = ביום השמיני (שמיני עצרת) לא היו מספיק קרבנות כנגד כל 24 משמרות הכהונה [ביום זה היו: פר אחד, איל אחד, שער אחד ו-7 כבשים], לכן ביום זה חזרו להטיל גורל [לפייס' בלשון המשנה מלשון 'פיס'] בין המשמרות, כדי לקבוע מי יזכה בהקרבנות אלו, כשם שעשו ברגלים האחרים שאין בהם הרבה קרבנות, ואין מספיק קרבנות לכל המשמרות.

[הפר היחיד שהקריבו בשמיני עצרת הוא כנגד עם ישראל. משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: עשו לי סעודה גדולה, כשהגיע ליום האחרון, אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך, שכן אין לי קורת רוח והנאה אלא בשלך].

אמרו, מי שהקריב פרים היום, לא יקריב למחר, אלא חוזרין חלילה = לגבי קרבנות חג הסוכות אמרו, שמשמרת שהקריבה פרים היום לא תקריב פרים גם למחר [אין הכוונה שיש מניעה שהמקריב פר היום יקריב גם למחר, אלא שבני המשמרות שהקריבו אתמול כבשים רצו גם הם להקריב פרים, והם לא הניחו לאלו שהקריבו פרים אתמול לעשות זאת גם היום], אלא בכל יום הקריבו את הפרים אותם משמרות שלא הקריבו אותם ביום הקודם, עד שכל המשמרות זכו להקריב פרים, ואז היו חוזרים חלילה [המילה 'חלילה' היא מלשון 'מחול' שסובבים סביב סביב, ואף כאן בכל פעם שמסיימים את הסדר מתחילים אותו מן ההתחלה] ומקריבים שוב מתחילת סדר המשמרות. נמצא שסדר הקרבנות הפרים היה באופן הבא:

ביום הראשון: 13 פרים – משמרות א-יג, ומשמרות יד-כד הקריבו את האילים, השעיר והכבשים. ביום השני: 12 פרים – משמרות יד-כד, נותר פר אחד שאותו הקריב משמר א. ביום השלישי: 11 פרים – משמרות בי-ב. ביום הרביעי: 10 פרים – משמרות יג-כב. ביום החמישי: 9 פרים – משמרות כג-כד, א-ז. ביום השישי: 8 פרים – משמרות ח-טו. ביום השביעי: 7 פרים – משמרות טז-כב.

נמצא שמשמרות א-כב הקריבו בסה"כ שלשה פרים במשך החג, ואילו משמרות כג-כד לא הקריבו אלא שני פרים בלבד.

משנה ז / הקדמה:

משנתנו מבארת באלו דברים היו כל המשמרות שוות, ואלו דברים המשמרת של אותו שבוע היתה מקריבה ומקבלת. [בכל אחד מג' הרגלים הקריבו בביהמ"ק כמה קרבנות מחמת הרגל. בין הקרבנות הללו ישנם קרבנות ציבור: קרבנות המוספים, וכן שתי מנחות: מנחת העומר ביום שני של חג הפסח, ומנחת שתי הלחם בחג השבועות, שאיתן מקריבים כמה קרבנות נוספים. בנוסף לכך ישנם קרבנות יחיד שחובה להקריב ברגל: עולת ראייה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה].

לשון המשנה:

"בשלשה פרקים בשנה היו כל משמרות שווין, באמורי הרגלים ובחילוק לחם הפנים. בעצרת אומרים לו: הילך מצה, הילך חמץ. משמר שזמנו קבוע, הוא מקריב תמידין, נדרים ונדבות ושאר קרבנות צבור, ומקריב את הכל. יום טוב הסמוך לשבת, בין מלפניה בין לאחריה, היו כל המשמרות שוות בחילוק לחם הפנים".

ביאור המשנה:

בשלשה פרקים בשנה היו כל משמרות שווין = בשלשת זמנים בשנה [והכוונה לשלשת הרגלים: פסח, שבועות, סוכות] היו כל עשרים וארבע משמרות הכהונה מתחלקות שווה בשווה.

באמורי הרגלים = באברי הקרבנות [בשר ועור הקרבנות] הקרבים ברגל [כגון: מוספי החג, עולת ראייה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה].

ובחילוק לחם הפנים = שאם חל החג להיות בשבת היה לחם הפנים מתחלק לכהני כל המשמרות.

"לחם הפנים" הוא שתיים עשרה חלות שהיו מניחים על השולחן שבהיכל, יחד עם שני בזיכי לבונה. לפני הנחת הלחם על השולחן היו מורידים ממנו את הלחם הישן, ומחלקים אותו בין הכהנים, שהיו אוכלים אותו בעזרה, לאחר שהקטירו את הלבונה. מעשים אלו – הסרת הלחם הישן מן השולחן, חלוקתו לכהנים והנחת הלחם החדש – נעשו בשבת, שנאמר: "ביום השבת יערכנו".

בעצרת אומרים לו: הילך מצה, הילך חמץ = אם חל חג שבועות [עצרת' בלשון חז"ל] להיות בשבת, חוץ מלחם הפנים היה הכהן מקבל גם משתי הלחם [שתי חלות שהיו מביאים בחג השבועות], והיו אומרים לו בזמן שנתנו לו את חלקו: הרי לך מצה [כשנתנו לו את חלקו בלחם הפנים], הרי לך חמץ [כשנתנו לו את חלקו בשתי הלחם]. והודיעו לו שנתנו לו את חלקו בין בחמץ ובין במצה משום שכל כהן צריך לקבל משניהם, ולא יכול אחד לומר לחבירו, קח אתה את חלקי ואני אטול חלקך].

[בחג השבועות ציוותה התורה להביא למקדש את מנחת "שתי הלחם" העשויה שתי חלות מן התבואה החדשה. בניגוד לכל המנחות שמביאים למקדש שאינן עשויות אלא מצה, החלות של מנחת שתי הלחם צריכות להיות חמץ. את שתי החלות הללו אין מקטירים על גבי המזבח, אלא מניפים אותן ביחד עם שני כבשים שמביאים עימן לקרבן שלמים, ולאחר סיום עבודות הדם של שלמים הללו נאכלות החלות על ידי הכהנים].

משמר שזמנו קבוע, הוא מקריב תמידין = המשמר שזמנו לעבוד באותו שבוע מקריב את קרבן תמיד של שחר ושל בין הערביים.

נדרים ונדבות = את הקרבנות שנדרו ושנדבו להביא לביהמ"ק והביאו אותם בחג.

ושאר קרבנות צבור = ומקריב גם את שאר קרבנות הציבור, כמו, מוספי השבת ועוד.

ומקריב את הכל = בנוסף, מקריב המשמר גם את כל הקרבנות שאינם באים מחמת הרגל [כמו, קרבנות 'קייץ המזבח', הם עולות נדבה שהקריבו הציבור כשהמזבח עומד בטל].

יום טוב הסמוך לשבת, בין מלפניה = בין אם חל יום טוב האחרון של סוכות [שמיני עצרת] לפני שבת, דהיינו ביום שישי, שהכהנים לא יכולים לחזור לבתייהם אלא לאחר השבת, ובעל כורחם הם שובתים במקדש.

בין לאחריה = ובין אם חל יום טוב הראשון של סוכות ביום ראשון שלאחר השבת, שהכהנים שלא יכלו לעלות למקדש בשבת עלו ביום שישי, ובעל כורחם הם שובתים במקדש.

היו כל המשמרות שוות בחילוק לחם הפנים = כל המשמרות שהיו שוות אז במקדש היו מקבלות חלק שווה בלחם הפנים.

משנה ח / הקדמה:

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת והיא מוסיפה לדון בחילוק לחם הפנים.

לשון המשנה:

"חל להיות יום אחד להפסיק בינתיים, משמר שזמנו קבוע היה נוטל עשר חלות, והמתעכב נוטל שתיים. ובשאר ימות השנה, הנכנס נוטל שש, והיוצא נוטל שש. רבי יהודה אומר, הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש. הנכנסין חולקין בצפון, והיוצאין בדרום. בלגה לעולם חולקת בדרום, וטבעתה קבועה, וחלונה סתומה".

ביאור המשנה:

הקדמה:

כאשר יש יום חול שמפסיק בין יו"ט לשבת, הכהנים שנמצאים במקדש בחג לא מוכרחים להיות בו גם בשבת, ואעפ"כ היו כהנים ממשמרות מסוימות שלא היה זמנם קבוע לאותה שבת ובכל זאת הם שהו במקדש בשבת.

כגון, כאשר חל יו"ט ראשון של סוכות ביום שני, שאז הכהנים יכלו לבוא למקדש ביום ראשון, ואעפ"כ היו כהנים שבחרו להקדים ולבוא למקדש בערב שבת.

וכן כאשר חל יו"ט אחרון של סוכות ביום חמישי, שאז יכלו הכהנים לצאת וללכת לבתיהם בערב שבת, ואעפ"כ היו כהנים שבחרו להתעכב ולהישאר במקדש עד מוצאי שבת.

חל להיות יום אחד להפסיק בינתיים = אם חל יום אחד של חול בין יו"ט לשבת, דהיינו, שיו"ט האחרון של חג סוכות חל ביום חמישי [שאז הכהנים יכלו ללכת לבתיהם בערב שבת ובכל זאת נשאר בשבת בביהמ"ק], או שיו"ט ראשון של סוכות חל ביום שני [שאז הכהנים יכלו לבוא לביהמ"ק ביום ראשון ובאו לביהמ"ק בערב שבת].

משמר שזמנו קבוע, היה נוטל עשר חלות, והמתעכב נוטל שתיים = משמר שזמנו קבוע, הכוונה שני המשמרות שמתחלפים באותה שבת חולקים ביניהם עשר חלות [בשונה משבת רגילה ששני המשמרות היו חולקים ביניהם את כל 12 החלות וכמו שיתבאר בסמוך "ובשאר ימות השנה"], והמשמר שהתעכב, הכוונה כל הכהנים משאר המשמרות ששוהים במקדש באותן שבתות היו נוטלים את שתי הלחם הנותרים [בסה"כ היו 12 חלות של לחם הפנים].

ובשאר ימות השנה, הנכנס נוטל שש, והיוצא נוטל שש = בשאר שבתות השנה, המשמר הנכנס באותה שבת לעבוד במקדש נוטל שש חלות, וגם המשמר היוצא לאחר סיום העבודה נוטל שש חלות.

[כל משמר עבד במשך שבוע שלם, ואז היה המשמר שבא אחריו מחליפו ועובד בשבוע שאחריו, וכן הלאה. המשמרות היו מתחלפים ביניהם באמצע השבת, המשמר שעבד בשבוע שעבר ("היוצא") היה עובד בשחרית, ואילו המשמר שבא לעבוד בשבוע הבא ("הנכנס") היה עובד אחר הצהריים. לכן לחם הפנים המתחלק לכהנים בשבת, היה מתחלק בשוה בין שני המשמרות הללו].

רבי יהודה אומר, הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש = רבי יהודה אומר, שהמשמר הנכנס מקבל שבע חלות, והמשמר היוצא מקבל חמש. ומדוע? מכיון שהמשמר הנכנס היו נועלים בערב – לאחר סיום העבודות – את דלתות שערי המקדש שפתחו בבוקר המשמר היוצא [מאחר שמשמרות הכהונה היו מתחלפים ביניהם באמצע השבת והמשמר היוצא לא היה יכל להגיף בערב את הדלתות שפתח בבוקר מכיון שכבר לא היה בביהמ"ק], והשכר שקיבלו על כך היה שנטלו עוד שתי חלות מלחם הפנים.

[לכאורה, בני המשמר היוצא היו יכולים להציע לבני המשמר הנכנס שיוותרו על תביעתם לקבל חלה אחת בשכר הגפת הדלתות, ובתמורה לכך גם בני המשמר שיבואו במקומם בשבוע הבא יוותרו על תביעה זו, וכך בסך הכל יגיע לחלק אותו מספר של חלות. אלא שבדרך כלל נוח לאדם לקבל מיד את חלקו ולא להמתין לעתיד, ולכן עדיף לבני המשמר הנכנס לקבל את שכרם בשבוע זה, אף שע"י כך יקבלו פחות בשבוע שאחריו].

הנכנסין חולקין בצפון, והיוצאין בדרום = המשמרת הנכנסת היתה מחלקת בינה לבין עצמה את לחם הפנים בצד צפון של העזרה, מכיון שהצפון הוא המקום החשוב יותר [שם שחטו את קדשי הקדשים], והמשמר היוצא היה חולק את הלחם בדרום שהוא מקום פחות חשוב [כך ידעו כולם שאלו שבצפון הם המשמרת הנכנסת, ואלו שחלקו בדרום הם המשמרות היוצאת שהולכת מעבודת המקדש לעיסוקיהם].

בלגה לעולם חולקת בדרום = חכמים קנסו את משמרת בלגה [הוא המשמר ה-15. המשמרת היתה נקראת על שמו של ראש המשמרת], שתמיד היו חולקים בדרום כמו המשמרות היוצאות, וגם כשהיו נכנסים לעבוד היו נראים כאילו עכשיו סיימו את עבודתם במקדש.

וטבעתה קבועה = עוד קנסו אותם חכמים: לכל משמר היתה טבעת בה היו מכניסים את צוואר הבהמה בשעת השחיטה. הטבעת של משמרת בלגה תמיד היתה קבועה בקרקע ולא היתה ראויה לשימוש, ולכן הם היו צריכים לבקש משאר המשמרות להשתמש בטבעת שלהם, וזה היה בזיון עבורם.

וחלונה סתומה = קנס שלישי שקנסו אותם חכמים: לכל משמר היה מקום מיוחד שהיה נקרא 'חלון', ובו היו מניחים את סכיני השחיטה שלהם. החלון של משמרת בלגה תמיד היה סתום, והיו צריכים להצניע את סכין השחיטה שלהם בחלון של משמרת אחרת.

[תשעים וששה חלונות היו במקדש להניח בהם הבגדים, ארבעה חלונות לכל משמר ($4 \times 24 = 96$). ושם כל משמר היה כתוב על חלונותיו, וכולם היו סתומים, וכשיכנסו אנשי המשמר לעבודה בשבוע שלהם, היו פותחים את חלונותיהם כל ימי אותו שבוע ונוטלים הכלים, וכשיצאו היו מחזירים את הבגדים לחלונות, וסותמים אותם].

ומדוע קנסו אותם?

היתה אשה אחת בשם מרים בת בלגה שהיתה מבנות משמרת זו. בזמן שלטון היוונים בארץ ישראל, המירה אשה זו את דתה והתחתנה עם אחד ממפקדי היוונים. כאשר נכנסו היוונים להיכל בימי מתתיהו בן יוחנן, עמדה מרים על המזבח, בעטה בו בסנדלה ואמרה: "לוקוס, לוקוס, [זאב, זאב] עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל, ואיך עומד לימינם בעת צרתם"? [והכוונה למזבח שמקריבים עליו כל הזמן קרבנות. וכינתה את המזבח בשם 'זאב' הוא משום שזאב רגיל לטרוף כבשים לצורך אכילתו וכביכול גם המזבח אוכל את הכבשים שבאים מכספם של עם ישראל].

וכששמעו חכמים על כך, קנסו את כל בני אותה משמרת בשלושת הקנסות הנ"ל. **והטעם** שקנסו את כולם הוא משום שאמרו, שאם לא היתה אשה זו שומעת מאביה שהיה מבזה את עבודת המקדש לא היתה אומרת כך, ולכן ראוי לקנס את אביה בגללה. **ומכיון** שקנסו את אביה יש לקנס את כל בני המשמרת, מכיון שהכלל הוא: "אוי לרשע ואו לשכנו". **ומכיון** שביזתה את המזבח קנסו אותם חכמים בדברים שגרמו להם לבזיון.

סליק מסכת סוכה